

*Slovenský
národopis*

4

34/1986

Na obálke: 1. strana: Jozef Kostka, Šťastie. Kresba tušom 1944
2. strana: Ján Želibský, Žena s deťmi. Perokresba 1939
Repro H. Bakaljarová

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA
Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

Salner, Peter: Štruktúra a formy vidieckej rodiny na Slovensku. Súčasný stav a perspektívy	517
Slavkovský, Peter: Socialistické združstevňovanie poľnohospodárstva a jeho vplyv na formovanie vidieckej rodiny	543
Ratica, Dušan: Socializácia jednotlivca v súčasnom dedinskom spoločenstve	553
Drábiková, Ema: Súčasná pracovná kooperácia rodiny pri podielovom obrábaní viníc	563
Sigmundová, Marta — Falťanová, Luba — Bury, František: Kultúrna integrácia a sociálno-psychologický rozvoj mladej rodiny	577
Piscová-Uhlárová, Magdaléna: Vplyv pôvodnej lokality na súčasnú mestskú rodinu v Československu	598
Marušiaková, Jelena: Rodinný život valašských Cigánov na Slovensku a jeho vývinové tendencie	609

ROZHLADY

Božena Filová jubiluje (Ján Michálek)	635
Činnosť SNS pri SAV v roku 1984 a 1985 (Zuzana Beňušková)	638
Seminár MKKKB o problematike tradičných technických stavieb vo vidieckom prostredí (Juraj Podoba)	641
Seminár „Ideovo-umelecké aspekty realizácie rozprávok v slovenskom hracom filme“ (Hana Hložková)	642
Aktuálne úlohy folkloristov v oblasti slavistiky (V. J. Gusev — Viera Gašparíková)	644

Bratia Grimmovci a folklór slovenských národov (Viera Gašparíková)	645
--	-----

RECENZIE A REFERÁTY

Etnografija detstva (Dušan Ratica)	647
M. Harris, Cultural Materialism (Václav Frolec — Eva Matysková)	648
U. Wesel, Mit o matrijarhatu (Eduard Krekovič)	650
E. Füzes, A gabona tárolása a magyar parasztgazdaságokban (Magdaléna Paríková)	653
R. Reinfuss, Ludowe kowalstwo artystyczne w Polsce (Jarmila Paličková — Pátková)	654
T. Baloghová-Horváthová: Ungarischer volkstümlicher Schmuck (Jarmila Paličková — Pátková)	656
J. Kolbuszewski, Wiersze z cmentarza (Emília Horváthová)	657
Russkaja narodnaja poezija (Soňa Burlasová)	659
Skazki i pesni roždennyje v doroge (Emília Horváthová)	661
D. Simonides: Bery to nie tylko gruzski (Viera Gašparíková)	663
N. Humburg, Der Rattenfänger von Hameln (Viera Gašparíková)	665
Slovianske literaturoznavstvo i folklorystyka (Mikuláš Mušínska)	666
Acta scansenologica (Adam Bartosz)	667
Die Braut (Peter Salner)	668

OBSAH 34. ROČNÍKA

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Салнер, Петер: Структура и виды деревенской семьи в Словакии	517
Славковски, Петер: Социалистичес-	

кое кооперирование сельского хозяйства и его влияние на формирование деревенской семьи	543
Ратица, Душан: Социализация индивидуума в деревенском обществе	553
Драбикова, Эма: Современное сотрудничество семьи при паевой обработке виноградника	563
Сигмундова, Марта — Фалтянова, Люба — Бурь, Франтишек: Культурная интеграция и социально-психическое развитие молодой семьи	577
Писцова-Угларова, Магдалена: Влияние первоначального местоположения на современную городскую семью в Чехословакии	598
Марушиакова, Елена: Семейная жизнь влашских цыган в Словакии и тенденции ее развития	609

ОБЗОРЫ

Юбилей члена корреспондента САН Божены Филовой (Ян Михалец)	635
Деятельность Словацкого этнографического общества при САН в 1984 и 1985 г. (Зузана Венюшкова)	638
Семинар МКККБ по проблематике технических построек в деревенской среде (Юрай Подоба)	641
Семинар Идеино-художественные аспекты реализации сказки в словацком кинофильме (Гана Глошкова)	642
Актуальные задачи фольклористов в области славистики (В. Е. Гусев — Вера Гашпарикова)	644
Братья Гримм и фольклор славянских народов (Вера Гашпарикова)	645

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 34-Й ГОД ИЗДАНИЯ

INHALT

STUDIEN

Salner, Peter: Die Struktur und die Formen ländlichen Familie in der Slowakei	517
Slavkovský, Peter: Die sozialistische Kollektivierung der Landwirtschaft und ihr Einfluss auf die Formung der ländlichen Familie	543
Ratica, Dušan: Die Sozialisierung des	

Individuums in der derzeitigen Dorfgemeinschaft	553
Drábková, Ema: Die gegenwärtige Kooperation der Familie bei der Bebauung der Weingärten im Anteillohn	563
Sigmundová, Marta — Falfánová, Luba — Bury, František: Die kulturelle Integration und die sozial-psychologische Entfaltung der jungen Familie	577
Pisцовá-Uhlárová, Magdaléna: Der Einfluss der Ursprungslokalität auf die derzeitige städtische Familie in der Tschechoslowakei	598
Marušiaková, Jelena: Das Familienleben der walachischen Zigeuner in der Slowakei und ihre Entwicklungstendenzen	609

RUNDSCHAU

Božena Filová jubiliert (Ján Michálek)	635
Die Tätigkeit der Slowakischen ethnographischen Gesellschaft bei der slowakischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1984 und 1985 (Zuzana Benňušková)	638
Seminar IKKKB zur Problematik der traditionellen technischen Gebäude in der ländlichen Umgebung (Juraj Podoba)	641
Seminar Ideel-künstlerische Aspekte zur Realisierung von Märchen im slowakischen Spielfilm (Hana Hložková)	642
Die aktuelle Aufgaben der Folkloristen in der Slawistik (V. J. Gusev — Viera Gašpariková)	644
Die Gebrüder Grimm und Folklore der slawischen Völker	645

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

INHALT DES 34. JAHRGANGES

CONTENTS

ARTICLES

Salner, Peter: The structure and forms of rural family in Slovakia	517
Slavkovský, Peter: Socialist col-	

lectivization of agriculture and its effect on forming the rural family	543
Ratica, Dušan: Socialization of an individual within the village community	553
Drábiková, Ema: The present-day working cooperation of the family at the cultivation of vineyards	563
Sigmundová, Marta — Faltánová, Luba — Bury, František: Cultural integration and the socio-psychological development of the young family	577
Piscová-Uhlárová, Magdaléna: Effect of the original locality on the contemporary urban family in Czechoslovakia	598
Marušíaková, Jelena: The family life of Valachian gypsies in Slovakia and its trends of development	609

COMMENTARY

On the Anniversary of Božena Filová — the corresponding member of the Slo-
--

vak Academy of Sciences (Ján Michálek)	635
The activity of the Slovak Ethnographic Society at SASc in 1984 and 1985 (Zuzana Beňušková)	638
Seminar of IKKKB on the problems of the traditional technical buildings in the rural environment (Juraj Podoba)	641
Seminar of ideal and artistic aspects of presenting the fairy-tales in the Slovak film (Hana Hlôšková)	642
Topical tasks of folklorists in the field of slavistics (V. J. Gusev — Viera Gašparíková)	644
Brothers Grimm and the folklore of the Slavic nations (Viera Gašparíková)	645

BOOKREVIEWS AND REPORTS

CONTENTS OF THE 34TH VOLUME

Š. Polkoráb, Matka. Olej

ŠTRUKTÚRA A FORMY VIDIECKEJ RODINY NA SLOVENSKU

Súčasný stav a perspektívy

PETER SALNER

Národopisný ústav SAV, Bratislava

V tomto príspevku sa pokúsime zhrnúť poznatky, získané v rokoch 1982–1985 pri výskumoch štruktúry a foriem súčasnej vidieckej rodiny v rôznych oblastiach Slovenska.

Metodikú výskumu, spôsob vyhodnocovania údajov a kritériá výberu obcí sme podrobnejšie opísali vo viacerých predchádzajúcich prácach.¹ Stručne možno hovoriť o kombinácii modelových prístupov a kvantitatívnej analýzy. Na základe materiálov čerpaných z Domových kníh alebo z Jednotnej evidencie obyvateľstva sme zostavili modelové schémy rodín, ktoré obývajú jednotlivé domácnosti. Vzorka sa pohybuje medzi 35–100 % obývaných domov v príslušnej lokalite.² Každého jednotlivca či manželský pár zaraďujeme do niektorej zo štyroch zvolených vekovo-generačných kategórií.³ V texte alebo tabuľkách ich označujeme písmenami: A, t. j. nezozobášení;⁴ B – zozobášení do 40 rokov; C – zozobášení nad 40 rokov; D – osoby v dôchodkovom veku. Vzájomnou kombináciou môžeme potom odvodiť niektorú zo štrnástich základných foriem jednoduchých alebo zložených rodín.

Kvantitatívna analýza vychádza zo vzorky, ktorú tvorí 12 479 rodín z 56 obcí a z pätnástich okresov celého Slovenska. Ich zoznam spolu s niektorými

najdôležitejšími charakteristikami prinášajú tabuľky 1 a 2.

Okrem údajov o typoch a formách rodiny nachádzame v použitých prameňoch aj informácie o usídlení po sobáši, rodiskách partnerov, exogamii a endogamii. Nestretávame sa však s nimi v každej Domovej knihe. Obce, kde tieto údaje chýbajú, označujeme v tab. 1 a 2 riedenou tlačou. Naopak, oveľa komplexnejšie údaje máme k dispozícii pre 9 lokalít, ktoré sú vysádzané polotučne. Získali sme ich prostredníctvom *Dotazníka o štruktúre rodiny*, ktorý prináša poznatky o každom obyvateľovi či dome v príslušnej lokalite.⁵ Ide vlastne o prispôsobený *Dotazník na výskum rodiny, sociálno-profesionálnej úrovne a bývania*, ktorý zostavil a v Sebechleboch overil A. Pranda.⁶

Kvantitatívne údaje sme podľa možnosti dopĺňali výpoveďami informátorov, predovšetkým z radov pracovníkov miestnych národných výborov. Väčšina z nich dôkladne pozná svoju obec, preto mohli podať všeobecný obraz skúmanej problematiky alebo objasniť situáciu v konkrétnych rodinách (najmä v otázkach bývania a medzigeneračných vzťahov). Popri vlastných poznatkoch z terénu⁷ využívame aj publikované údaje, najmä z kolektívnych výskumov v Sebechleboch a Veľkých Zalužiciach.⁸

Zvolená kombinácia metód výskumu nám zabezpečuje široký a objektívny materiál, ktorý má predovšetkým tri prednosti: reprezentatívnosť (z hľadiska jednotlivých lokalít aj celého Slovenska); porovnateľnosť (tak v synchrónnom ako aj diachrónnom priereze) a napokon skutočnosť, že zohľadňuje dynamiku vývinu skúmaných javov, čím umožňuje spoznať nielen ich súčasný stav, ale aj budúce perspektívy. Svojou šírkou však nedovoľuje dôkladne poznať javy a vzájomné vzťahy medzi nimi v rámci jednotlivých obcí. Preto cieľom výskumu (a nášho príspevku) nebolo problémy vyriešiť a uzavrieť, ale naopak, otvárať, hľadať nové možnosti a postupy, ktoré prispievajú k lepšiemu poznaniu a pochopeniu súčasného stavu a ďalších vývinových perspektív vidieckej rodiny.

Skúmané obce sa v mnohom navzájom odlišujú. Ležia v rôznych oblastiach Slovenska, charakterizujú ich neraz rozdiely v prírodných a historických podmienkach, sídelných typoch, formách tradičnej ľudovej kultúry a jej súčasných premien. Diferencie sa prejavujú aj v ľudnatosti. Viaceré z nich (Mochovce, Jamník, Lehota nad Rimavicou, Ratkovská Lehota, Rimavské Zalužany, Rimavská Baňa, Lišov, Muránska Lehota, Muránska Zdychava) majú menej ako 500 obyvateľov. Naopak, Lozorno, Dolná Súča, Čierne, Divina a Varín ich prevyšujú najmenej päťnásobne, pričom najväčšia zo sledovaných dedín, Veľké Zálužie, má dokonca 4103 obyvateľov.⁹

Podobné rozdiely sú viditeľné aj v charaktere ekonomickej aktivity obyvateľstva. Vo všetkých obciach sa prejavuje intenzívne odchádzanie za prácou, obyčajne formou kyvadlovej migrácie. Pre mnohé oblasti je však príznačné dlhodobé odchádzanie („týždňovky“, montáže a pod.). V oboch prípadoch sa dotýka v prvom rade mužov; žien obyčajne do sobáša, najneskôr do narodenia prvého dieťaťa. Potom hľadajú zamest-

nanie priamo v dedine alebo jej bezprostrednej blízkosti, prípadne ostávajú v domácnosti.

O rozsahu pracovnej migrácie svedčí skutočnosť, že len v piatich lokalitách (Čunovo 42,1 ‰, Muráň 42,7 ‰, Nová Dedinka 47,1 ‰, Sebechleby 35,2 ‰, Slanec 49,4 ‰) zasahuje menej ako polovicu ekonomicky aktívneho obyvateľstva a v niekoľkých ďalších (Dolná Krupá, Drietoma, Matejovce, Párnica, Ražecská Lesná, Ratková) je pod hranicou 60 ‰. Z tab. 1 vidno, že opačný stav nachádzame v Babkove (93,4 ‰ odchádzajúcich), Divine (95,0 ‰), Hubovej (95,9 ‰), Ratkovskej Lehote (94,0 ‰) a Švošove (95,1 ‰). O málo nižší počet prípadov nachádzame v Lietavskej Svinnej, Malých Zalužiciach, Petrovci nad Laborcom, Rimavských Zalužanoch a Snežnici.

Domnievame sa, že skúmaný súbor svojou početnosťou a rozmanitosťou predstavuje vzorku, ktorá dovoľuje zovšeobecniť získané výsledky.

Rozbor typov rodiny prináša tab. 2. Pre lepšiu názornosť okrem tabuliek ilustrujeme frekvenciu vybraných javov v jednotlivých okresoch prostredníctvom máp a grafov.

Z tab. 2 vyplýva, že vo všetkých lokalitách prevládajú jednoduché rodiny, t. j. také, v ktorých žije len jeden manželský pár, či už sám alebo so slobodnými deťmi. V celej vzorke predstavujú 74,3 ‰ (pozri aj graf 1, mapa 2) a možno predpokladať, že perspektívne tento podiel vzrastie. Napriek tomu však etnografický výskum nesmie zanedbať ani dôkladnú analýzu zložených foriem rodiny. Za obvyklý stav možno považovať rozpätie 20–35 ‰, čiže v synchrónnom reze je v priemere každá tretia až piata rodina zložená. Výrazne vyššie zastúpenie nachádzame napr. v Babkove (45,6 ‰), Malých Zalužiciach (44,4 ‰), v Sebechleboch (43,7 ‰), Rozhanovciach (40,1 ‰), ale aj v Lišove, Divine a Po-

Tab. 1

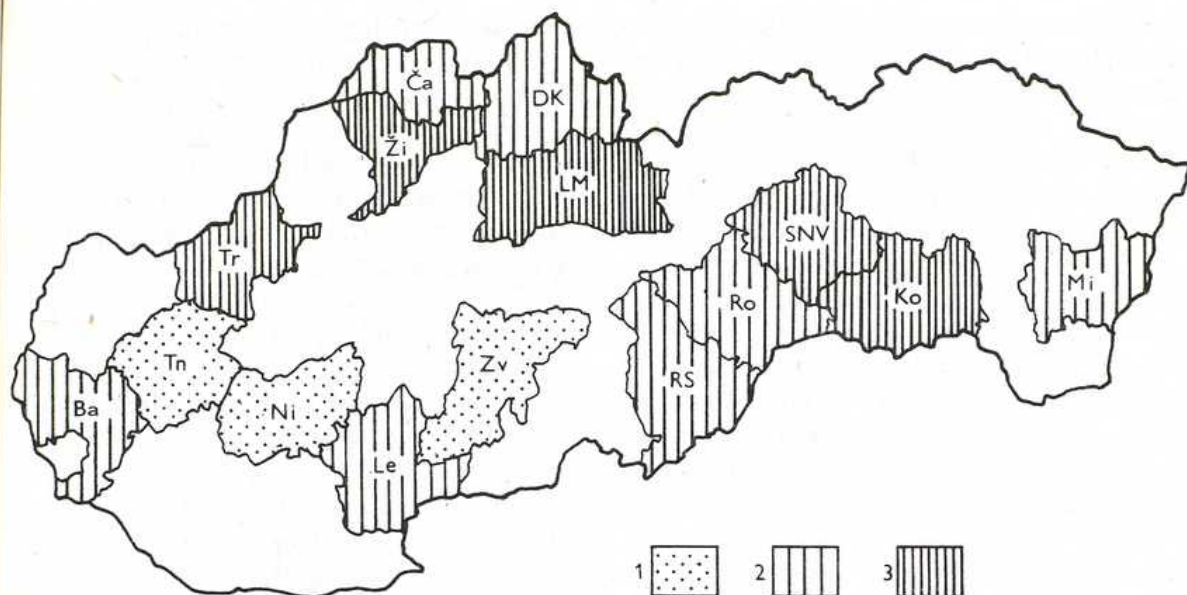
ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY SKÚMANÝCH OBCÍ

Obec, okres	Počet obyvateľov	Ekon. aktív.	Z toho % žien	% odchádz.
BABKOV, ZA	681	362	43,6	93,4
BETLANOVCE, SN	680	294	36,4	83,3
BOHDANOVCE, KE	503	190	33,2	75,3
BREZA, DK	1347	643	44,8	79,0
ČIERNE, CA	3962	1861	43,5	84,6
ČUNOVO, BA	751	413	43,1	42,1
DIVINA, ZA	2948	1430	41,0	95,0
DOLNÁ KRUPÁ, TA	2383	1222	42,6	55,8
DOLNÁ SÚČA, TN	2701	1299	44,0	73,4
DRIETOMA, TN	2134	1084	44,6	71,0
DUBODIEL, TN	922	451	46,3	55,0
GÓTOVANY, LM	517	279	48,4	83,2
HUBOVÁ, LM	1207	607	46,0	95,9
JAMNÍK, LM	476	227	46,7	76,6
KÁLNICA, TN	1122	576	46,9	61,1
LEHOTA n. RIM., RS	405	189	51,3	77,2
LIETAVSKÁ SVINNÁ, ZA	960	492	46,5	86,2
LISKOVA, LM	2529	1347	46,5	82,5
LIŠOV, ZV	417	190	40,0	63,7
LOZORNO, BA	2782	1510	44,2	72,8
MALÉ ZALUŽICE, MI	727	332	45,5	89,8
MATEJOVCE, SN	879	425	42,6	53,9
MNÍCH. LEHOTA, TN	1235	627	45,1	78,5
MOCHOVCE, LE	343	131	45,8	74,0
MURÁŇ, RV	1446	679	45,2	42,7
MURÁN. LEHOTA, RV	312	134	41,8	83,6
MUR. ZDYCHAVA, RV	454	166	27,1	79,5
NACINÁ VES, MI	1646	783	40,5	73,7
NAHÁČ, TA	607	307	43,0	77,2
NOVÁ DEDINKA, BA	1666	869	43,7	47,1
ODORÍN, SN	740	357	44,0	74,9
PÁRNICA, DK	1024	540	47,0	56,3
PETROVCE n. LAB., MI	897	467	42,8	89,5
PORÁČ, SN	1028	405	39,8	68,1
PUCOV, DK	709	334	47,3	66,2
RAJECKÁ LESNÁ, ZA	1389	659	45,1	52,7
RATKOVÁ, RS	703	270	45,9	54,8
RIM. BAŇA, RS	410	211	46,9	89,6
RIM. ZALUŽANY, RS	329	163	45,4	86,5
ROZHANOVCE, KE	1703	896	44,6	59,9
SEBECHLEBY, ZV	1259	600	45,0	35,2
SEŇA, KE	1947	925	41,2	70,2
SIKENICA, LE	913	445	39,3	71,9
SP. TOMÁŠOVCE, SN	1216	554	45,3	77,3
SKÁROŠ, KE	852	411	43,1	80,3
SLANEC, KE	1377	655	39,5	49,4
SNEŽNICA, CA	1037	527	43,1	89,4
ŠALOV, LE	567	231	34,2	65,8
ŠVOŠOV, LM	884	445	42,2	95,1
TEPLÍČKA, SN	1036	469	41,6	84,6
VARÍN, ZA	3512	1731	45,2	73,2
VELKÉ TERIAKOVCE, RS	1288	613	45,2	65,7
VELKÉ ZALUŽICE, MI	567	301	44,9	87,4
VELKÉ ZÁLUŽIE, NR	4103	2002	43,0	69,0
ZBYŇOV, ZA	832	387	42,6	81,4
ZUBROHLAVA, DK	1592	716	43,2	81,3

Tab. 2

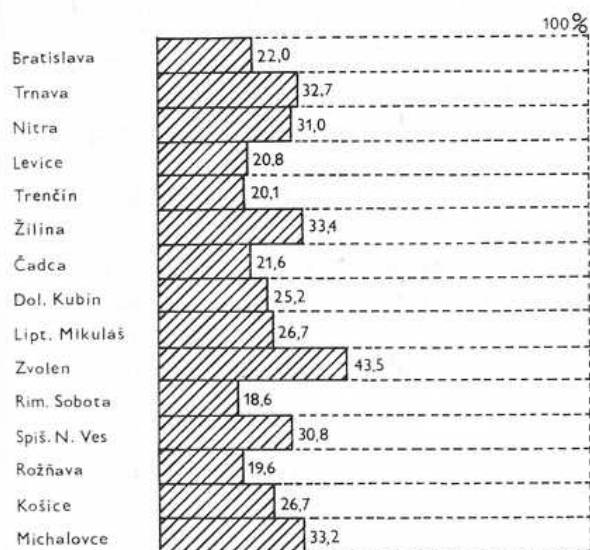
FREKVENCIA TYPOV RODINY

Obec, okres	Rodín	% jednod.	% zložen.	% úplných	% neúpln.
BABKOV, ZA	114	54,4	45,6	59,6	40,4
BETLANOVCE, SN	120	74,2	25,8	60,0	40,0
BOHDANOVCE, KE	201	78,6	21,4	80,1	19,9
BREZA, DK	286	79,0	21,0	69,6	30,4
ČIERNE, CA	257	67,7	32,3	63,8	36,2
ČUNOVO, BA	200	76,5	23,5	66,0	34,0
DIVINA, ZA	207	61,8	38,2	70,5	29,5
DOLNÁ KRUPÁ, TA	147	67,3	32,7	60,5	39,5
DOLNÁ SÚČA, TN	613	80,4	19,6	71,0	29,0
DRIETOMA, TN	538	80,7	19,3	67,8	32,2
DUBODIEL, TN	219	80,4	19,6	63,5	36,5
GOTOVANY, LM	145	83,4	16,6	73,8	26,2
HUBOVÁ, LM	307	73,3	26,7	66,4	23,6
JAMNÍK, LM	128	68,8	31,2	49,2	50,8
KÁLNICA, TN	304	78,6	21,4	66,1	33,9
LEHOTA n. RIM., RS	120	83,3	16,7	57,5	42,5
LIETAV. SVINNÁ, ZA	220	71,4	28,6	67,3	32,7
LISKOVÁ, LM	378	74,1	25,9	67,2	32,8
LIŠOV, ZN	103	61,1	38,9	45,1	54,9
MATEJOVCE, SN	118	70,1	29,9	75,0	25,0
MNÍCH. LEHOTA, TN	282	78,4	21,6	67,0	33,0
MOCHOVCE, LE	143	76,6	23,4	53,2	46,8
MURÁŇ, RV	325	86,2	13,8	65,5	34,5
MUR. LEHOTA, RV	81	74,1	25,9	49,4	50,6
MUR. ZDYCHAVA, RV	125	69,6	30,4	56,8	43,2
LOZORNO, BA	201	79,1	20,9	74,1	25,9
MALÉ ZALUŽICE, MI	144	55,6	44,4	56,9	43,1
NACINÁ VEŠ, MI	250	65,2	34,8	68,8	31,2
NAHÁČ, TA	144	61,8	28,2	61,8	28,2
NOVÁ DEDINKA, BA	430	78,1	21,9	71,4	28,6
ODORÍN, SN	173	71,1	28,9	69,9	30,1
PÁRNICA, DK	269	64,7	35,3	53,9	46,1
PETROVCE n. LAB., MI	192	66,1	33,9	70,8	29,2
PORÁČ, SN	205	61,9	38,1	65,5	34,5
PUCOV, DK	148	75,0	25,0	75,0	25,0
RAJEC. LESNÁ, ZA	144	63,9	36,1	66,0	34,0
RATKOVÁ, RS	340	87,4	12,6	53,1	46,9
RIMAV. BAŇA, RS	137	81,8	18,2	65,7	34,3
RIM. ZALUŽANY, RS	109	79,8	20,2	69,7	30,3
ROZHANOVCE, KE	317	59,9	40,1	69,1	30,9
SEBECHLEBY, ZN	295	56,3	43,7	66,4	33,6
SEŇA, KE	333	72,4	27,6	68,8	31,2
SIKENICA, LE	259	79,5	20,5	58,3	41,7
SPIŠ. TOMÁŠOVCE, SN	202	73,3	26,7	70,0	30,0
SKÁROŠ, KE	193	81,3	18,7	75,1	24,9
SLANEC, KE	325	79,4	20,6	64,6	35,4
SNEŽNICA, CA	266	88,7	11,3	75,6	24,4
ŠALOV, KE	152	81,1	18,9	55,3	44,7
ŠVOŠOV, LM	180	66,1	33,9	72,8	27,2
TEPLÍČKA, SN	210	69,1	30,9	67,1	32,9
VARÍN, ZA	220	68,8	31,2	66,1	33,9
VEL. TERIAKOVCE, RS	185	69,7	30,3	63,2	36,8
V. ZALUŽICE, MI	202	77,2	22,8	64,4	35,6
V. ZÁLUŽIE, NR	155	69,0	31,0	65,2	34,8
ZBYŇOV, ZA	177	73,4	26,6	65,0	35,0
ZUBROHLAVA, DK	241	80,9	19,1	64,7	35,3

Mapa 1
Veľkosť vzorky v okresoch
1. Do 500 rodín

2. 501–1000 rodín
3. 1001 a viac

Graf č. 1
Pomer jednoduchých a zložených rodín v okresoch

ráči. Naopak, hlboko pod hranicou 20 % je stav v Snežnici (11,3 %), Ratkovej (12,6 %), Muráni (13,8 %), Gôtovanoch (16,6 %), Lehote nad Rimavicou (16,7 %).¹⁰

Vidíme, že zložené rodiny predstavujú stabilnú zložku súčasného vidieckeho

spoločenstva. Ich význam ďalej vzrastá, keď ich hodnotíme v diachrónnom reze.¹¹ Najmä príslušníci najmladšej generácie chápu spolužitie s rodičmi neraz ako provizorium: „núdzový stav, kým sa vybudujú“ (Varín); „keď majú možnosť, hneď sa oddelia“ (Švošov); „nechcú bývať s rodičmi, pretože dnes sú veľké nároky na bývanie“ (Zbýňov); „pobyt u rodičov pokladá väčšina z nich za prechodné riešenie. Mladí manželia sa snažia buď za pomoci rodičov postaviť vlastný dom, alebo získať byt v Michalovciach“ (Veľké Zalužice).¹² Napriek tomu je všeobecným javom prechodné obdobie spolužitia. Z údajov Dotazníka vyplýva, že smerom k súčasnosti sa tento čas skracuje (obyčajne trvá 2–5 rokov), hneď po sobáší sa však mohlo nastahovať do vlastného domu len asi 8 % mladomanželov najmladšej a necelých 5 % strednej generácie. V niektorých obciach a rodinách využívajú rôzne improvizované riešenia: napr. spolužitie so starými rodičmi alebo inými príbuznými, prechodný pobyt v bytovkách, rôzne formy prístavby (napr. v Dolnej Sú-

či sa takto postupne vystrieda niekoľko súrodencov). Iným prechodným riešením je podnájom, s ktorým sme sa stretli najmä v Zubrohlave, Muráni, Breze, Slanci, Rozhanovciach. Najmä v prímestských obciach ho využívajú nielen miestni občania, ale aj prístahovalci.

Fakt sídelného rozdelenia sa nespája vždy s prerušením rôznorodých vzťahov medzi jednotlivými zložkami rodiny aj preto, že nové objekty sa neraz budujú na jednom pozemku s rodičovským domom, často pod spoločnou strechou alebo formou prístavby, takže majú rovnaké číslo. Spojenie tesnej blízkosti pri zachovaní súkromia zohľadňuje aj najnovšia výstavba, najmä v prípade dvojdomov a dvojbytov, menej už poschodových domov.¹³ Pravidelné kontakty si viacmenej vynucujú kooperáciu oddelených častí rodiny. Takáto spolupráca sa neraz prejavuje aj v prípade, že rozdelené zložky nebývajú v bezprostrednej blízkosti. Dochádza tu ku konštituovaniu tzv. rozptýlenej rodiny, pre ktorú je príznačné, že „dospelé deti po uzavretí manželstva žijú priestorovo oddelení od starších generácií, ale v úzkom vzťahu s nimi, takže mnohé významné rozhodnutia sa realizujú na viacgeneračnej úrovni“.¹⁴ Sociológovia v tomto prípade hovoria o „potrebe vnútornej blízkosti pri vonkajšej dištancii“.¹⁵ Dôkladnejšie sme si túto problematiku všimli pri výskumoch v Sebechleboch,¹⁶ výpovede informátorov však potvrdzujú jej existenciu napr. vo Švošove, Slanci, Dubodielí, Petrovciach nad Laborcom, Rimavskej Bani, Lehote nad Rimavicou.

Uvedené konštatovania majú modelový charakter, pretože použité kvantitatívne postupy nedovoľujú presne určiť počet rozptýlených rodín v jednotlivých lokalitách či vzorke ako celku. Len podrobnejší výskum konkrétnych prípadov môže odpovedať na otázku, kedy ide o zložené rodiny alebo spoločné bývanie niekoľkých jednoduchých rodín, resp. vytvoríť presné hranice medzi jednodu-

chými a rozptýlenými formami. Rozdielne kritériá sa prejavujú aj v rámci konkrétnych obcí.

Z údajov informátorov vyplýva, že vo viacerých lokalitách je rozhodujúcim kritériom samostatná príprava a konzumácia potravy: „Mladí si pristavia byt na predku, stravujú sa zvlášť. To je zásada, že keď samostatne bývajú, majú samostatnú kuchyňu, sú samostatná rodina“ (Petrovce nad Laborcom). V Dubodielí je podstatné „mať aspoň spáľňu a kuchyňu osobitne“. V Dolnej Súči pri charakteristike bývania informátori zdôrazňovali, či majú jednu alebo dve kuchyne. Vo Veľkých Teriakovciach rozlišovali rodiny pod jednou strechou slovami „sú na jednej kuchyni“ resp. „nie sú na jednej kuchyni“. Podobné údaje nachádzame napr. v Seni, Slanci, Liskovej.

Problém stravovania však nemožno použiť ako jediné kritérium. Ďalším je napr. spoločné hospodárenie s peniazmi, ekonomika rodiny. Praktizované postupy sa líšia nielen od dediny k dedine, ale aj medzi rodinami v rámci jednej obce. V Sebechleboch neraz zdôrazňovali ako zásadu, že „v jednom majetku má byť len jeden pudilár“, „to nie je dobré, keď sú v majetku dva pudiláre“. Napriek rôznym formuláciám bolo vysvetlenie v podstate jednotné: „je to lepšie, viacej takto našporíme ako každý zvlášť“.

Oddelené hospodárenie spoločne bývajúcich rodín hodnotili v Slanci slovami „každý má rád svoju kešeň“, či vo Varíne „každý nech si hospodári po svojom“. V prvej obci sme sa však stretli aj s prípadom, keď „starí vypomáhajú deťom, varia, nakupujú, a tí chodia do Košíc. Asi šetria na niečo iné“. Na druhej strane sme sa so zástancami oddelenej ekonomiky stretli aj v Sebechleboch. Informátorka prala pre celú rodinu, jej svokra zas varila pre všetkých. Za vykonané nákupy a služby si však navzájom platili dohovorenú sumu.

Podrobnejší formálny rozbor zložených a rozptýlených rodín ukázal jeden významný znak, ktorý obe formy spája. Takmer bez výnimky sa bezkonfliktové vzťahy prejavovali pri spolužití dôchodcov s ekonomicky nezávislými mladými rodinami, t. j. vo forme, ktorú označujeme DBA. Takéto vekovo-generačné zloženie rodiny sa spája s jasne vymedzenými a obojstranne rešpektovanými hierarchickými pozíciami. Charakteristické je prioritné postavenie mladšej generácie, ktoré sa odráža v bývaní, rozdeľovaní rodinných príjmov, v deľbe práce atď. Mladá rodina obýva „čestnejšiu“, obyčajne zároveň aj z hľadiska domácich prác dôležitejšiu časť obydli: v poschodových domoch prízemie, kým rodičia sídlia na poschodí (Bohdanovce, Sebechleby), prípadne v upravených pivničných priestoroch (Švošov, Rimavská Baňa). Podobnú funkciu plnia rôzne prístavby či príbytky vo dvoroch a záhradách, ako to poznáme v Dubodiel, Rozhanovciach alebo na príklade „letných kuchýň“ vo Veľkých Zalužiciach;¹⁷ v iných domoch tejto obce bývali rodičia „v zadnej chyži“, zatiaľ čo „prednú chyžu“ obývali deti.¹⁸ Podobná situácia bola aj v Slanci a v Rimavskej Bani, kde ju vysvetľovali tým, že „veď rodičia sú pri tých deťoch, nie deti pri tých rodičoch“.¹⁹

Spomenutá hierarchia sa odráža aj v ekonomike rodiny. „Ja nechcem bývať osobitne, to starému človeku plano. Všetky peniaze dávam do domácnosti. Pudilár drží nevesta“; „My sme sa v kuchyni nedelili. Všetky peniaze držala nevesta. Aj syn si od nej zobral, keď potreboval“ (Sebechleby).²⁰

Prínos najstaršej generácie sa výrazne prejavuje pri deľbe práce: v domácnosti, na poli či záhrade, pri opatrovaní vnúcat atď. V zložených a rozptýlených rodinách môžu totiž pri zamestnanosti mladších osôb (neraz spojenej s odchádzaním) uplatniť hlavnú prednosť dôchodkového veku, voľný čas. Inštinktív-

ne to vystihli v Petrovciach nad Laborcom slovami: „keď mladí idú do zamestnania, no nenakrmi tu ošípanú starý?“ Zovšeobecňujúci charakter má výrok sebechlebského informátora: „Na ostredku treba, aby niekto celý rok robil, a to jeden nemôže, to je len pre takých dôchodcov. Dnes sa majú takí dobre, čo majú dôchodcov“.

Medzigeneračné vzťahy nie sú jednostranné. Sociologické výskumy ukázali, že deľba činností medzi generáciami je až do vysokého veku rodičov prakticky vždy vzájomná, aj keď sa postupne ťažisko presúva na stranu dospelých detí.²¹ Z etnografických poznatkov vyplýva, že rodičia očakávajú v prvom rade zabezpečenie v starobe či chorobe. Znamenané údaje informátorov nemožno mechanicky zovšeobecňovať, napriek tomu však signalizujú, že riešenie nezodpovedá vždy očakávaniu; popri prevahe kladných informácií sme sa stretli aj s opačným stavom:

„Nik nemôže povedať, že by si rodičov nectili“; „to u nás nie je, že by niekto dal rodičov do domova dôchodcov, každý sa o nich stará“ (Sebechleby); „nie je u nás prípad, že by niekto šiel do starobinca, to by bola hanba“ (Petrovce nad Laborcom); „rodičia podporujú mladých, keď nevládu, podporujú ich mladí“ (Zbýňov); „starajú sa o rodičov, problémy máme len s odsťahovanými a bezdetnými“ (Slanec); „o starých sa väčšinou starajú deti alebo rodina“ (Dubodiel). So zaujímavou situáciou sme sa stretli v Jamníku. Zdanlivo nekonkrétny výrok „je povinnosťou syna, aby doopatroval rodičov“ potvrdili jednak skúsenosti miestnych rodákov, žijúcich v Bratislave, jednak získaný kvantitatívny materiál. V Domovej knihe sme medzi príslušníkmi strednej a staršej generácie (C, D) nenašli ani jedného muža, ktorý by býval s rodinou ženy alebo sa prisťahoval z inej obce. Náhodu či endogamiu vylučuje 43 manželiek z iných obcí.

Z doterajších poznatkov vyplýva, že vzťah k najstaršej generácii je vo veľkej miere určovaný ekonomickými faktormi, predovšetkým obrábaním pôdy a zamestnanosťou žien.²² Dôležitú úlohu zohráva aj v súčasnosti morálny tlak a kontrola zo strany dedinského spoločenstva. Domnievame sa, že táto problematika si zasluhuje dôkladnejší etnografický výskum, ktorý by zároveň presnejšie určil korene zhoršeného postavenia osôb v dôchodkovom veku napr. v Breze, Divine („po oddelení si nepomáhajú, len sa navštevujú“), Čiernom, Zubrohľave, Snežnici, Bohdanovciach („máme v okolí len jeden starobinec a ten nestačí“), Drietome, Veľkom Záluží atď.

Mnoho problémov vzniká aj pri spolužití dvoch ekonomicky aktívnych vekovo-generačných skupín (B, C). Každá z nich vznáša nároky na vyššie hierarchické postavenie, čo sa prenáša do rôznych problémov všedného dňa. Zamestnaní ľudia (predovšetkým ženy) nepovažujú model „tradičných babičiek“, starajúcich sa o vnukov a domácnosť, za atraktívny a odmietajú plniť zodpovedajúce role.²³ Nevyhranenosť hierarchického postavenia a vzájomných vzťahov ilustrujú príklady zo Sebechlebov: „nevychádzam zle so svokrou, ale radšej chcem bývať sama. Keď mi deti dorastú, ani s nimi nechcem bývať“; „to je asi lepšie, keď mladí bývajú sami“; „oni chodia ešte do roboty a keď sa večer stretne, miesto odpočinku sa hádame, kto čo mal urobiť a neurobil. Alebo mi svokra stále predhadzuje, čo robím zle“; (sestrina svokra) „bola zlá a lakomá, nechcela sa im starať o decko. Že ona tiež robí, tiež je unavená. Keď oni sa chceli ísť zabaviť, naschvál odišla z domu preč, aby oni nemohli... Mamika ju vždy utešovala: ‘Nič si z toho nerob, dievka moja, nebude tu naveky. Potom ti bude dobre, ale teraz len mlč’...“²⁴

Z hľadiska typológie je potrebné ve-

novať zvýšenú pozornosť závažnej a etnograficky dosiaľ nedostatočne spracovanej problematike neúplných rodín. Práve kvantitatívna analýza štruktúry a foriem rodiny ukázala, že viac ako jednu tretinu vzorky (34,3 %) tvoria prípady, kde z rôznych príčin (úmrtie, rozvod, rozchod, siroty, slobodné matky) trvale chýba jeden z manželských partnerov, či celá vekovo-generačná skupina.²⁵ Pritom sme nebrali do úvahy prechodnú absenciu (sezónne brigády, základnú vojenskú službu, výkon trestu, rôzne prejavy pracovnej migrácie atď.). Práve rôzne formy dlhodobého odchádzania za prácou boli v tradičnom prostredí bežné a pre mnohé oblasti dokonca charakteristické („Amerikáni“, drotári, šafraníci a olejkári, sklári, podomoví obchodníci a i.).

Vo väčšine neúplných rodín je absencia partnera výsledkom prirodzených životných procesov (úmrtie starších osôb). Táto skutočnosť však neznižuje závažnosť psychických, morálnych, sociálnych a ekonomických problémov, vyplývajúcich z potreby nahradiť chýbajúceho člena rodiny. Hoci mechanizmy „obranných“ a „nahradzovacích“ reakcií zo strany rodiny i celého spoločenstva nie sú tak atraktívne a dramatické ako v prípadoch rozvodov, osirelých detí či slobodných matiek,²⁶ potreba etnografickej výpovede je prinajmenšom rovnaká.

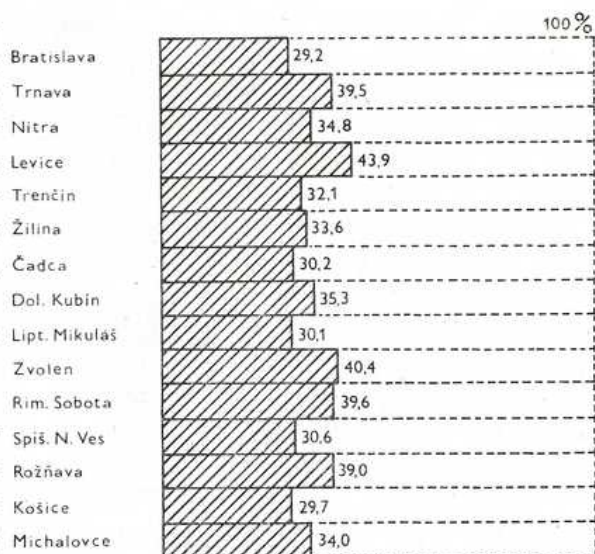
Podiel neúplných rodín nie je vo všetkých obciach rovnaký. V niektorých prevyšuje polovicu vzorky (Lišov 54,9 %, Jamník 50,8 %, Muránska Lehota 50,6 %), alebo sa k tejto hranici približuje (Ratková, Párnica, Babkov, Betlanovce, Lehota nad Rimavicou, Muránska Zdychava, Sikenica, Šalov, Malé Zalužice). Len v štyroch lokalitách (Bohdanovce 19,9 %, Hubová 23,6 %, Snežnica 24,4 %, Skároš 24,9 %) predstavujú neúplné rodiny menej ako štvrtinu vzorky a v ďalších sa pohybujú pod hranicou 30 % (Čierne, Divina, Dol-

ná Súča, Gôtovany, Lozorno, Nová Dedinka, Petrovce nad Laborcom, Švošov).

Stav problematiky v jednotlivých okresoch ilustrujú graf 2 a mapa 3. Vyplýva z nich, že najväčšie zastúpenie (viac ako 40 %) majú neúplné rodiny v okresoch Levice a Zvolen, najnižšie v okolí veľkomiest (okresy Bratislava, Košice) – menej ako 30 %.

Frekvenciu konkrétnych rodinných foriem prináša tab. 3.

Z jej výsledkov vidno, že najpočetnejšie zastúpené sú dvojgeneračné formy jednoduchých rodín DA, predovšetkým však BA a CA, ktoré sa navzájom líšia vekom rodičov, a teda aj ďalšími perspektívami vývinu. Spolu tvoria 45,9 % vzorky. Frekventovaná je aj manželská rodina D (úplná alebo neúplná), ktorá tvorí 19,3 % vzorky a vo viacerých obciach predstavuje najpočetnejšiu formu. Výrazný podiel má najmä v Mochovciach (32,9 %), Gôtovanoch (31,7 %), Šalove (31,0 %), Skároši (33,2 %), v Ratkovej dokonca 44,7 %! Naopak, najnižšie zastúpenie formy D pozorujeme v Švošove (6,1 %), Puc-

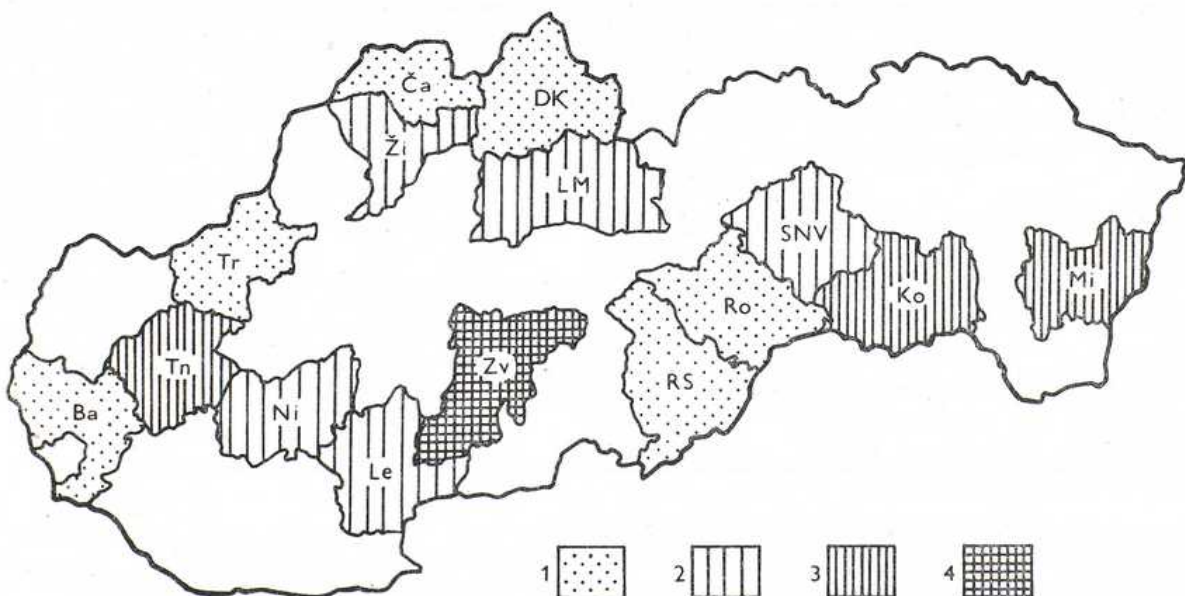

Graf č. 2

Vzájomný pomer úplných a neúplných rodín v okresoch

ve (7,4 %), Spišských Tomášovciach (10,0 %). Z hľadiska okresov jej najvyššie zastúpenie nachádzame v okresoch Rimavská Sobota, Levice, Rožňava, najnižšie v okr. Spišská Nová Ves, Čadca, Dolný Kubín (pozri graf 3).²⁷

Najmenej sa vo vzorke stretávame s formami DCB, B, CB, DB. Bez výnim-

Mapa 2

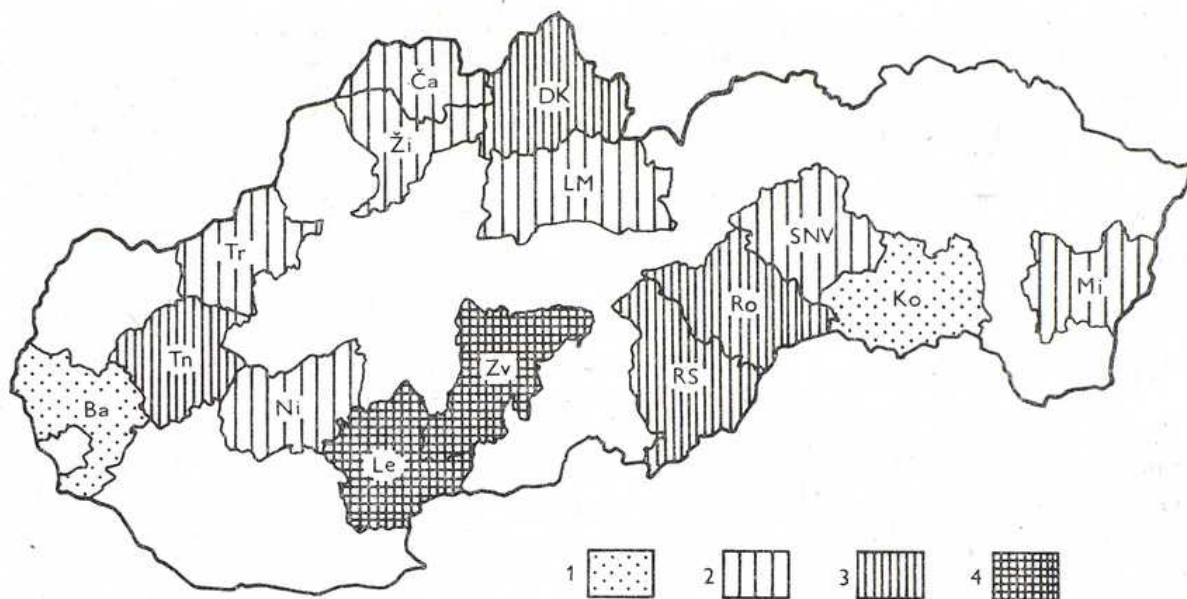
Podiel zložených rodín v okresoch

1. Do 24,9 %

2. 25,0–29,9 %

3. 30,0–34,9 %

4. 35,1 a viac

Mapa 3

Zastúpenie neúplných rodín podľa okresov

1. Do 29,9 %

2. 30,0–34,9 %

3. 35,0–39,9 %

4. 40 a viac

Tab. 3 FREKVENCIA JEDNOTLIVÝCH FORIEM RODINY				
Forma	Počet rodín	% vzorky	Najvyš. hodnota	Najniž. hodnota
DCBA	138	1,1	4,2	—
DCB	50	0,4	3,5	—
DCA	590	4,7	11,8	0,7
DBA	854	6,8	13,6	1,7
CBA	783	6,3	14,8	0,3
DC	229	1,8	8,0	—
DB	124	1,0	3,4	—
DA	810	6,5	11,1	2,8
CB	176	1,4	5,0	—
CA	2 535	20,3	33,3	7,8
BA	2 419	19,1	33,2	7,0
D	2 378	19,3	44,7	6,1
C	775	6,2	12,5	1,7
B	112	0,9	3,6	0,0
Iné*	506	4,1	10,0	0,7
Spolu	12 479	100,0	—	—

* Iné formy rodiny možno zhrnúť do piatich skupín:

- A, t. j. slobodný, ekonomicky nezávislý jedinec vo vlastnom dome (156 prípadov)
- V jednom dome býva viac súrodeneckých manželských párov (obyčajne dvaja) s rodičmi alebo bez nich — 150 prípadov
- D–D, t. j. rodičia aj ich potomkovia sú už v dôchodkovom veku
- Spolužitie vnukov a starých rodičov (vynechaná generácia) — 55-krát
- Spolužitie s inými ako priamymi príbuznými (najmä so súrodencami rodičov) — 51 prípadov

ky sa jedná o rodiny, v ktorých manželský pár do 40 rokov tvorí najmladšiu, prípadne jedinú vekovo-generačnú skupinu. Spolu ide o 3,7 % vzorky, pričom formy DCB a B sú jediné, ktoré sú zastúpené necelým percentom prípadov. Príčiny tohto stavu sú zrejmé. Ide o prechodný (a podľa platného úzu vo väčšine prípadov krátkodobý) stav medzi uzavretím manželstva a narodením prvého dieťaťa.²⁸

Zaujímavé poznatky prináša podrobnejší rozbor štvorgeneračnej rodiny DCBA. Vo vzorke sa objavuje 138 krát (1,1 %), pričom v mnohých obciach sa nevyskytuje vôbec. Nadpriemerná frekvencia je badateľná v dvoch navzájom sa odlišujúcich prostrediach: predovšetkým v relatívne izolovaných obciach, kde môže ísť o pozostatky tradičného stavu (Kálnica, Malé Zalužice, Odorín, Poráč, Pucov, Zubrohlava). Nie je náhodné, že ide prevažne o spádové obce. Takéto administratívne zaradenie má veľký vplyv na spôsob života a formu rodiny. Okrem iného sa totiž spája s určitými obmedzeniami pri výstavbe nových domov, rozsahu dopravných spojení, ovplyvňuje počet pracovných príležitostí v dedine, zásobovanie obchodnej siete atď. Logickým dôsledkom je, že väčšina mladých manželských párov odchádza do strediskovej obce alebo mesta. Ostatní musia častejšie riešiť bytovú situáciu spolužitím so staršími generáciami.

Druhú, menej početnú skupinu reprezentujú prosperujúce, neraz prímestské lokality (Bohdanovce, Rozhanovce, Sebechleby). Na príklade Sebechlebov možno usudzovať, že ide o dôsledky novej výstavby, kde pod jedným domovým číslom žije niekoľko jednoduchých, resp. kombinácie jednoduchých a zložených rodín. Osobitným prípadom sú obce (napr. Veľké Zálužie, Rimavské Zálužany, Hubová, Švošov), kde sa vytvorili tzv. dlhé domy a pretrvali až do súčasnosti.²⁹ Materiál zo Švošova, kde po

požiar v roku 1946 vybuďovali najmä tieto formy obydľia ukazuje, že často sú obývané spríbuznenými rodinami.

Rozšírenie štvorgeneračných rodín podľa okresov ilustruje mapa 5. Najpočetnejšie sú zastúpené v okrese Zvolen (viac ako 3 %), ale aj Trnava, Michalovce a Košice. Naopak, ani nie celé percento vzorky predstavujú v okresoch Bratislava, Trenčín, Čadca, Dolný Kubín, Rimavská Sobota, Rožňava.

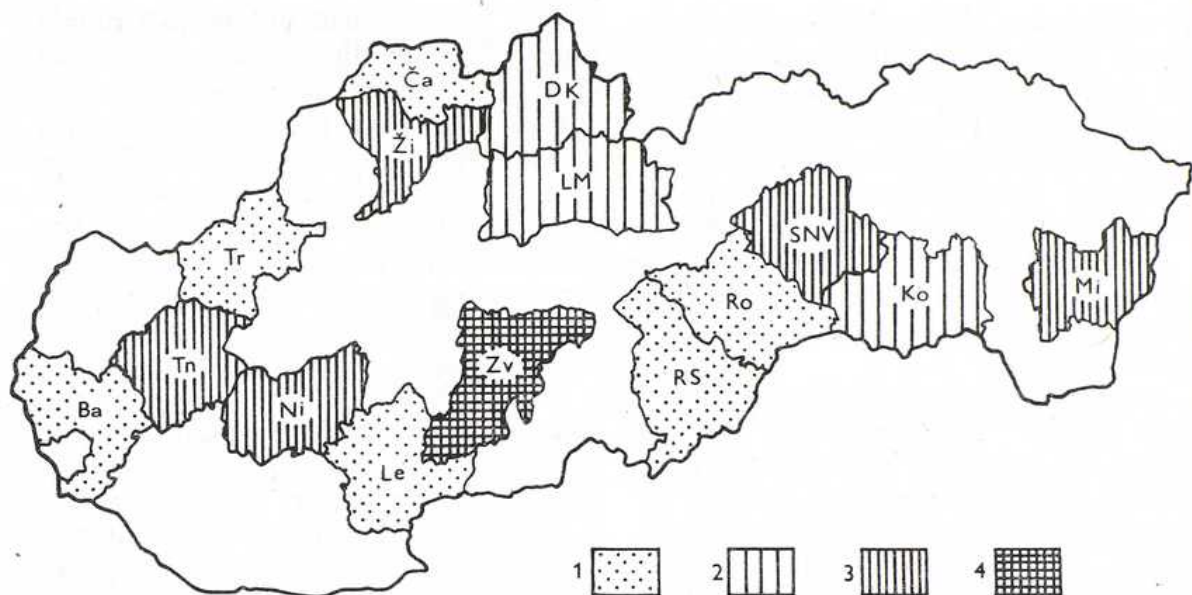
V zložených rodinách sú častejšie prípady spolužitia vekových skupín D a B, než D—C, resp. C—B. Aj uvedená skutočnosť dokumentuje predchádzajúce poznámky o vzájomných vzťahoch najstaršej a najmladšej zosobášenej generácie. Z údajov zároveň možno vyvodíť, že k sídelnému rozdeleniu rodiny dochádza obyčajne ešte skôr, než mladší dovŕšia 40 rokov: spolužitie skupiny B s rodičmi jedného z partnerov predstavuje 15,5 % vzorky, kým spoločné bývanie oboch najstarších vekových skupín len necelých 8 %.

Zložené rodiny sa najčastejšie skladajú z troch vekovo-generačných skupín, hoci vo väčšine okresov tvoria menej ako 20 % vzorky (pozri mapu 4). Vyššia frekvencia je len v okresoch Žilina a Michalovce (viac ako 25 % trojgeneračných rodín), predovšetkým však v okrese Trnava, kde presahuje hranicu 30 %.

Nové závery môže priniesť analýza rodín, označených v tab. 3 ako „Iné“. Výsledky sú vlastne previerkou správnosti použitého modelu, a tým aj celého viacročného výskumu.

Podiel takýchto foriem kolísal v jednotlivých lokalitách medzi 0,7—10,0 %. Spolu sme zaznamenali 506 prípadov (4,1 % vzorky), ktoré možno rozdeliť do piatich skupín:

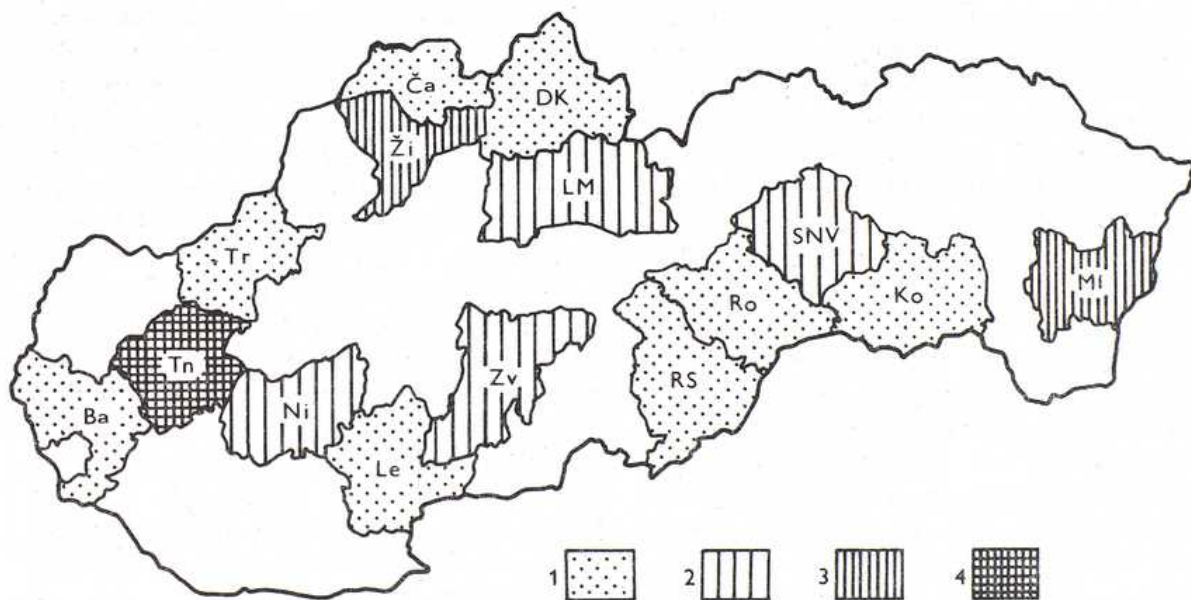
a) Najpočetnejšia je forma A' (156 prípadov). Ide o nezosobášené, ekonomicky nezávislé osoby, obývajúce samostatnú domácnosť. Väčšinu predstavujú starší slobodní jednotlivci, prípadne siroty;

Mapa 5

Zastúpenie štvorgeneračných rodín podľa okresov
1. Do 0,9 ‰

2. 1,0–1,9 ‰
3. 2,0–2,9 ‰
4. 3 a viac

Mapa 4

Zastúpenie trojgeneračných rodín podľa okresov
1. Do 19,9 ‰

2. 20,0–24,9 ‰
3. 25,0–29,9 ‰
4. 30 a viac

b) V 150 prípadoch sa stretávame so spolužitím rodičov s rodinami viacerých (obyčajne dvoch) detí, prípadne spoločným bývaním rodín niekoľkých súrodencov. Prejavy a príčiny spolužitia sú rôzne. Ojedinele ide o prežitky tradičných foriem či dôsledky sociálnych problémov, častejšie sa však jedná o prechodné riešenie pred dobudovaním nového obydľia alebo rôzne varianty bývania v oddelených priestoroch pod spoločným domovým číslom;

c) 94 krát sa objavilo „zdvojenie“ vekovej skupiny D, keď dôchodkový vek dosiahli nielen rodičia, ale aj ich potomkovia, žijúci s nimi v spoločnej domácnosti;

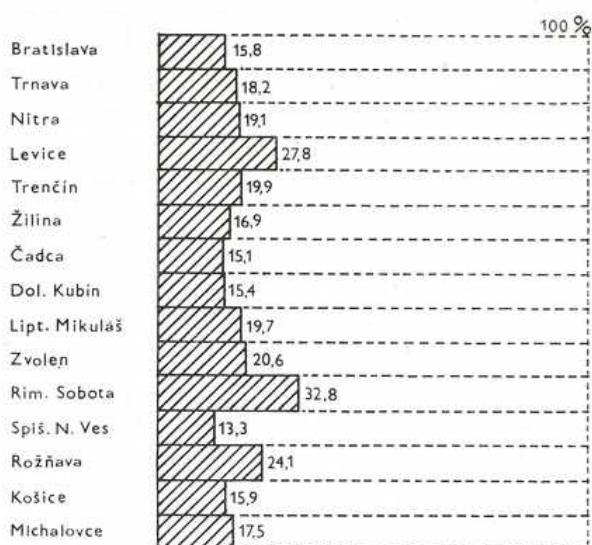
d) Z rôznych príčin (úmrtie rodičov a starostlivosť o osirelé deti, prechodné či dlhodobé riešenie bytových problémov, opatera prestárlych osôb) dochádza k vynechaniu jednej generácie. V spoločnej domácnosti bývajú starí rodičia so svojimi slobodnými či zosobášenými vnukmi (55 krát);

e) Podobné znaky a príčiny má aj život v spoločnej domácnosti s inými ako priamo postupnými príbuznými. Z 51 zaznamenaných prípadov ide najmä o spolužitie so súrodencami rodičov, menej s krstnými rodičmi (čo neraz splýva).³⁰

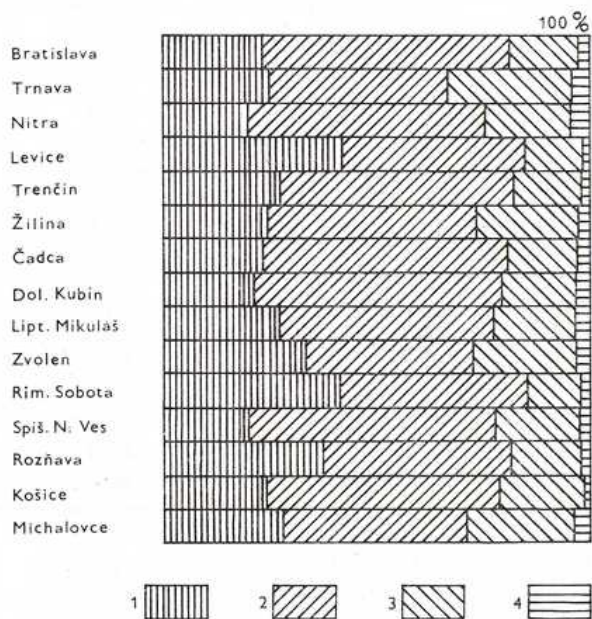
Ako vidno, každá z týchto skupín predstavuje variant, odvoditeľný zo základného modelu.

Z hľadiska počtu generácií vo vzorke výrazne prevládajú dvojgeneračné rodiny. Ich frekvencia v jednotlivých okresoch je premenlivá (pozri tab. 4), pohybuje sa od 39,9 % (okres Zvolen) až po prípady, keď sa približuje k hranici 60 % (Bratislava, Čadca, Dolný Kubín, Spišská Nová Ves).

Najmenej zastúpené sú bez výnimky štvorgeneračné formy. Oveľa zložitejšie je porovnanie jednogeneračných, resp. trojgeneračných rodín (situáciu v jednotlivých okresoch ilustruje graf 5). Výrazné zastúpenie jednogeneračných fo-

Graf č. 3
Zastúpenie manželskej rodiny D v okresoch

Graf č. 4
Zastúpenie rodín v okresoch podľa počtu generácií

1. jednogeneračné formy
2. dvojgeneračné formy
3. trojgeneračné formy
4. štvorgeneračné formy

riem nachádzame v okresoch Levice (41,7 % vzorky, pričom v Mochovciach je to 49,9 %), Rimavská Sobota (41,8 %, v Ratkovej dokonca 191 prípadov, t. j.

Okres	Jednoger.	Dvojgener.	Trojgener.	Štvorgener.
BRATISLAVA, BA	24,1	58,1	17,4	0,4
TRNAVA, TA	24,4	42,2	31,0	2,4
NITRA, NR	20,6	56,2	21,9	1,3
LEVICE, LE	41,7	42,0	15,0	1,3
TRENČÍN, TN	27,1	55,6	16,5	0,8
ŽILINA, ZA	24,5	48,6	25,1	1,8
ČADCA, CA	23,7	57,7	17,8	0,8
DOLNÝ KUBÍN, DK	22,2	59,0	18,1	0,7
L. MIKULÁŠ, LM	28,4	50,5	20,1	1,0
ZVOLEN, ZN	32,7	39,9	24,1	3,8
R. SOBOTA, RS	41,8	43,4	14,0	0,8
SP. N. VES, SN	20,2	57,5	21,3	1,0
ROŽŇAVA, RV	38,4	45,0	15,8	0,8
KOŠICE, KE	23,8	54,5	19,7	2,0
MICHALOVCE, MI	27,2	43,8	26,6	2,4

Okres	% jednoduchých	% zložených	% úplných	% neúplných
BRATISLAVA	78,0	22,0	70,8	29,2
TRNAVA	67,3	32,7	60,5	39,5
NITRA	69,0	31,0	65,2	34,8
LEVICE	79,2	20,8	56,1	43,9
TRENČÍN	79,9	20,1	67,9	32,1
ŽILINA	66,6	33,4	66,4	33,6
ČADCA	78,4	21,6	69,8	30,2
DOLNÝ KUBÍN	74,8	25,2	64,7	35,3
LIPT. MIKULÁŠ	73,3	26,7	69,9	30,1
ZVOLEN	56,5	43,5	59,6	40,4
RIM. SOBOTA	81,4	18,6	60,4	39,6
SP. NOVÁ VES	69,2	30,8	69,4	30,6
KOŠICE	73,3	26,7	70,3	29,7
ROŽŇAVA	80,4	19,6	61,0	39,0
MICHALOVCE	66,8	33,2	66,0	34,0

56,2 %; z toho 105 rodín je neúplných). Nízke zastúpenie je v okresoch Spišská Nová Ves a Nitra. Trojgeneračné rodiny sú najpočetnejšie zastúpené najmä v okrese Nitra (31,0 %), ale aj Michalovce a Žilina. Naopak, pomerne zriedkavé sú v okresoch Levice, Rožňava a predovšetkým Rimavská Sobota. Frekvenciu typov rodiny podľa okresov dokumentuje graf 4 a tab. 5.

Viackrát sme sa už dotkli problematiky domu a bývania. Jej riešenie výrazne determinuje štruktúru a formu rodiny, pričom zároveň odráža predsta-

vy majiteľov (staviteľov) o jej ďalšom vývine.

Tradičné formy obydľia v súčasnom dedinskom prostredí dožívajú. Stratili pôvodnú hospodársko-prevádzkovú funkciu a prestali vyhovovať predstavám a potrebám vidieckeho obyvateľstva.³¹ S nevyhnutnosťou zásadnej premeny sa zmenil aj vzťah k domu a bývaníu. V systéme hodnotových orientácií zaujíma dnes pozíciu najvyššej hodnoty.³² Kým v minulosti (a nielen v Sebechleboch) „na dom veľmi pekný neondjeli, radšej kupovali pole, majetek.

Vtedy prvô bolo hospodárstvo, nedávali na parády a zariadenia. Izba mohla byť ako chlievec,³³ v súčasnosti je situácia iná: „Bývanie na dedine sa chápe ako základný medzník pri určovaní pozície človeka v spoločnosti. Obyvatelia sa posudzujú podľa toho, ako bývajú“.³⁴

Vybudovanie nového, obyčajne reprezentatívneho domu, sa stáva normou. Iné využitie peňazí (na oddych, dovolenku) odsudzujú napr. v Zalužiciach slovami „ide prelumpovať peneži“.³⁵ Pri stavbe sa využíva rodinná a susedská výpomoc: „Vždy niekto pomôže. Príde aj rodina, ale často taký sused viac pomôže“ (Petrovce nad Laborcom); „netreba zháňať, prídu sami, aj 20–30 ľudí, len za jedlo a pitie“ (Švošov); „čo by to bol za suseda, keby neprišiel pomôcť“ (Rimavská Baňa); „za pomoc si splácajú prácou“ (Kálnica). Keď predpokladáme, že novostavby sa prispôbujú predstávam o najvhodnejšom využití, môžeme z nich usudzovať aj o „plánovaní“ foriem rodiny v blízkej budúcnosti.

Predovšetkým v prosperujúcich (najmä strediskových) obciach prevládajú objekty s väčším počtom obytných priestorov; neraz ostávajú nezariadené alebo ich funkčný zámer je hmlistý.³⁶ Aj dvojdomy a dvojbyty svojím charakterom zodpovedajú potrebám jednoduchých, prípadne rozptýlených rodín. Jednotlivé byty sú síce pod spoločnou strechou, predstavujú však izolované komplexné jednotky. Naproti tomu poschodové domy, bežné napr. v Sebechleboch, majú na vyšších podlažiach len obytné priestory. Dochádza tu k paradoxu, že nový dom, vytvorený ako základ pre odtrhnutie sa od rodičov a predpoklad jednoduchých rodinných foriem, je vlastne prispôbený podmienkam zloženej rodiny. Priestory však ostávajú nevyužitú, pretože po založení vlastnej rodiny si deti budujú nový dom, prípadne odchádzajú z obce.

Aj pri väčšom počte priestorov sa každodenný život obyčajne sústreďuje do

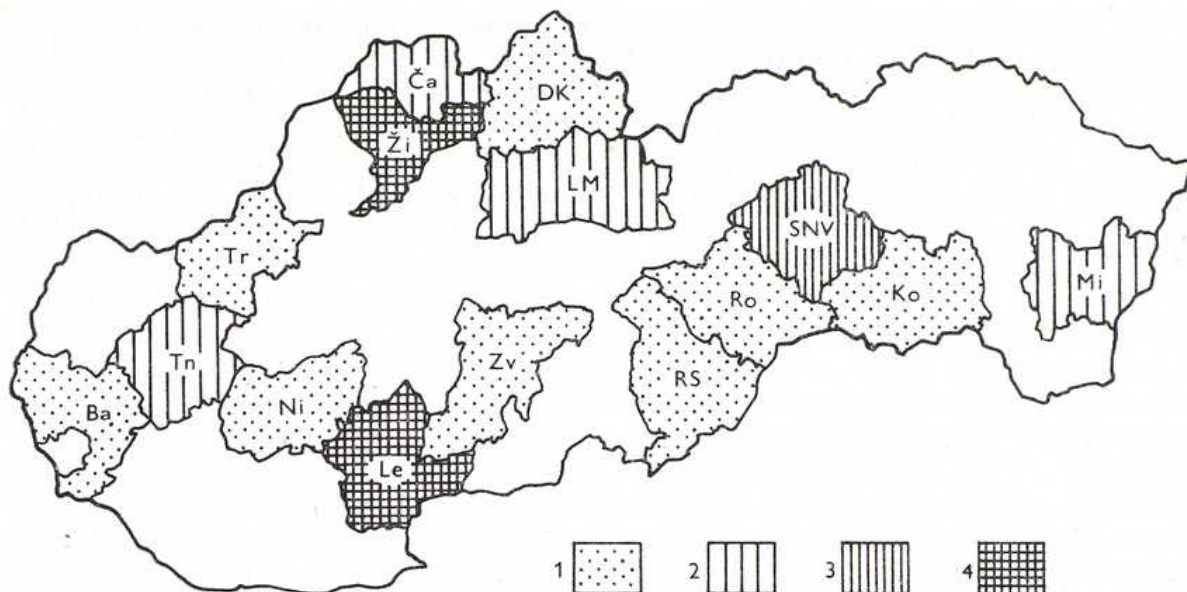
jednej-dvoch miestností. Neraz platí, že „čím je izba prepychovejšie a starostlivejšie zariadená, tým menej je užívaná“.³⁷ Vo Veľkých Zalužiciach bola parádna izba často zamknutá a deti do nej nesmeli vstúpiť. Keďže tu vystierali mŕtvolu zomretého, hovorilo sa, že „parádna chyža ľem pre mertvoho“.³⁸

Iné riešenie vyplynulo z analýzy údajov Dotazníka v obciach okresu Žilina. Miestni obyvatelia budujú novostavby účelovo, s malým počtom obytných priestorov. Domy zodpovedajú požiadavkám a potrebám jednoduchej rodiny, malej počtom osôb aj generácií.³⁹ Nielen v Babkove a Lietavskej Svinnej, ale aj v iných spádových obciach sa totiž oprávnené predpokladá, že mladí ľudia odídu nielen z rodičovskej domácnosti, ale často aj z dediny.

Doterajšie úvahy sa zaoberali len rodinnými domami vilového typu, ktoré v tomto prostredí prevládajú, pričom (napriek budovaniu hromadnej bytovej výstavby) sa takáto perspektíva predpokladá aj do budúcnosti.⁴⁰

Hoci sú bytovky v menšine, nemožno ich považovať za ojedinelý či okrajový jav. Počas výskumu sme sa s nimi stretli prinajmenšom v 23 dedinách,⁴¹ ktoré sa navzájom odlišovali v mnohých smeroch. Z údajov tab. 6 však vidno, že zloženie ich obyvateľov vykazuje nápadnú podobnosť. Zo 410 rodín viac ako 85 % sú manželské páry so slobodnými deťmi; pritom takmer 70 % vzorky tvorí forma BA. Ďalších 10,5 % pripadá na jednogenečné rodiny a len 9 prípadov, t. j. 2,2 % sú zložené formy.

Obyvatelia bytoviek tvoria v priemere 6,8 % vzorky, vo viacerých dedinách však reprezentujú nezanedbateľnú zložku obyvateľstva (v Bohdanovciach 18,4 %, v Muráni 19,4 % vzorky). Nie je náhodné, že najvýraznejší podiel majú v ľudnatých obciach, či v blízkosti významných priemyselných centier (Bohdanovce, Muráň, Rozhanovce, Seňa, Slanec, Varín).

Mapa 6

Iné formy rodiny

1. do 3,9 ‰

2. 4,0–4,9 ‰

3. 5,0–5,9 ‰

4. 6 a viac

Tab. 6 FORMY RODINY V BYTOVKÁCH					
Obec, okres	BA	CA	Iné	Spolu	% z obce
BOHDANOVCE, KE	29	7	1	37	18,4
DOLNÁ SÚČA, TN	16	3	2	21	3,4
DRIETOMA, TN	29	2	2	33	6,1
DUBODIEL, TN	9	3	—	12	5,5
GÓTOVANY, LM	4	1	1	6	4,1
JAMNÍK, LM	7	1	—	8	6,3
KÁLNICA, TN	15	2	3	20	6,6
L. SVINNÁ, ZA	3	1	2	6	2,7
LOZORNO, BA	13	—	1	14	7,0
MN. LEHOTA, TN	5	1	2	8	2,8
MOCHOVCE, LE	4	—	—	4	3,9
MURÁŇ, RO	28	14	21	63	19,4
PUCOV, DK	6	—	—	6	4,1
RAJ. LESNÁ, ZA	6	2	—	8	5,6
RATKOVÁ, RS	5	1	—	6	1,8
RIM. BAŇA, RS	6	3	2	11	4,5
ROZHANOVCE, KE	20	2	6	28	8,8
SEBECHLEBY, ZN	7	1	—	8	2,7
SEŇA, KE	29	3	8	40	12,0
SKÁROŠ, KE	7	—	1	8	4,1
SLANEC, KE	26	4	4	34	10,3
VARÍN, ZA	3	6	8	17	7,8
V. TERIAKOVCE, RS	10	2	—	12	6,5
SPOLU	287	59	64	410	6,8
Údaje v ‰	69,7	14,5	15,8	100,0	

Miestni obyvatelia sa neraz na bytovky a ich osídlenie pozerajú s určitým dešpektom. Prispievajú k tomu vžitie názory na optimálnu formu bývania, čomu schody, uzavreté bytové priestory, tesné susedstvo s inou rodinou atď. rozhodne nezodpovedajú.⁴² Preto (a nielen v Sebechleboch) „bytovky oceňujú predovšetkým novopristaňované rodiny alebo jednotlivci bez zázemia v obci“.⁴³ V dvoch tretinách prípadov sú obaja manželskí partneri z inej obce a len v 10 % pochádzajú obaja z obce, v ktorej bývajú. Pritom mnohí z nich v tom vidia len prechodný stav do vybudovania nového domu.⁴⁴ Ani „pristaňovalci“ však nepovažujú bytovku za definitívne riešenie. Informácie, získané v Sebechleboch, Bohdanovciach, Rozhanovciach, Seni a Muráni hovoria, že prevažujú mladí odborníci s vysokým vzdelaním či kvalifikáciou.⁴⁵ Bytovku, ale často aj príslušnú obec, považujú neraz za „prestupnú stanicu“ k zamestnaniu a bytu v meste. Ďalší síce zostávajú, ale budujú si vlastný rodinný dom.⁴⁶ Napriek tomu však bytovky majú vo vidieckom prostredí perspektívu (čo sa odráža aj v názoroch časti vidieckeho obyvateľstva),⁴⁷ hoci nemožno očakávať, že sa stanú prevažujúcou formou bývania.

Z hľadiska rodinnej štruktúry sa teda v sledovanom prostredí stretávame s rôznorodými vzťahmi: medzi manželmi (sem priradujeme aj 47 prípadov spoluzitia druhá s družkou, ktoré sa objavilo vo všetkých troch vekových skupinách a viacerých lokalitách), rodičmi a deťmi rôzneho veku, stavu a ekonomického postavenia, medzi súrodencami, starými rodičmi a vnukmi, deťmi a súrodencami rodičov atď., a to v rôznych typoch rodiny a bývania.

Na konkrétne vzťahy vo vnútri rodiny vplývajú viaceré faktory. Súhlasíme s A. Prandom, že najdôležitejším z nich je rozdelenie miesta bývania a práce ako jeden z dôsledkov industrializácie a kolektívizácie poľnohospodárstva.⁴⁸ Od-

chádzanie za prácou sa dotýka v prvom rade mužov (por. tab. 1). Ich neprítomnosť v obci prinajmenšom počas väčšiny dňa, ale neraz aj dlhšie, automaticky zvyšuje status ženy v rodine aj spoločensťve. V súčasných, prevažne jednoduchých rodinách sa logicky stáva hlavným pracovným, organizačným a výkonným elementom. V Sebechleboch napr. okrem tradičných domácich prác ženy robia na „ostredkoch“ („to sú len také prplačky pre ženy“), majú hlavné slovo pri zadeľovaní peňazí („čo s nimi, to zadeľujú ženy, na to, na to. Ženy sú financministri“).⁴⁹ Pri neprítomnosti muža-otca zohrávajú ženy zvýšenú úlohu aj vo výchove detí: ich pôsobenie je o to dôležitejšie, že v súčasných rodinách s malým počtom detí (1–2) sa stráca aj možnosť pripravovať sa na role nenásilným učením sa od starších, resp. starostlivosťou o mladších súrodencov.⁵⁰ Okrem matky (prípadne starých rodičov) preberajú úlohy otca a súrodencov čiastočne malé (predovšetkým rovesnícke) skupiny, najmä však škola a iné organizácie či inštitúcie.

Vzrast postavenia ženy spolu s ďalšími zmenami sociálno-ekonomického charakteru (znížená závislosť jednotlivých členov rodiny na spoločnej práci a jej výťažku) prispieva k premene autoritatívnych foriem na rodiny partnerské.⁵¹ Charakterizuje ich vyrovnávanie pozícií jednotlivých zložiek (vzrast statusu žien a detí, pokles statusu mužov, najmä však príslušníkov najstaršej generácie). V tradičnom prostredí (zásluhou platných majetkovoprávných vzťahov) stúpala status priamo úmerne s vekom, čo vyjadrovali aj navonok prejavy úcty (pozdravy, vyknanie či onikanie, čestné miesto za rodinným stolom, v kostole, pri delení jedla a pod.). Preto bádatelia charakterizovali tradičné lokálne spoločensťvo ako patriarchálne, gerontokratické či postfiguratívne.⁵² V súčasnosti rodinný a spoločenský status starších ľudí je podstatne nižší. Platí to najmä

v obciach, kde väčšina žien ostáva v domácnosti a výraznejšie prevažujú jednoduché rodiny. V mnohých spádových dedinách sa negatívne prejavuje aj presídlenie mladších rodín do strediskovej obce alebo mesta. Z údajov Dotazníka vyplýva, že najmä v takýchto dedinách vzrastá podiel manželskej rodiny D; v niektorých je už dnes najpočetnejšou formou. Zvýšený podiel žien v domácnosti nevyvoláva potrebu spolupráce s osobami v dôchodkovom veku⁵³ (a nepodporuje tak ani vznik rozptýlených rodín). V konečnom dôsledku možno teda predpokladať ďalší pokles rodinného a spoločenského postavenia príslušníkov najstaršej generácie, najmä vo vyšších vekových skupinách (prestarnutých).

Štruktúru rodiny vo veľkej miere ovplyvňuje usídlenie po sobáši. Z príslušnej literatúry vyplýva, že tradičné roľnícke prostredie bolo prevažne endogamné a virilokálne (usídlenie v rodine muža),⁵⁴ hoci tak v jednom ako aj druhom aspekte sa objavovali výnimky.⁵⁵

Z analyzovanej vzorky vyplýva, že k výraznému narušeniu endogamie dochádzalo už v najstaršej žijúcej generácii, kde nachádzame 1162 osôb z iných obcí. Predovšetkým väčšie lokality (Varín, Seňa, Rozhanovce, Lisková, Veľké Zalužice), ale aj niektoré menšie mali už v prvej tretine 20. stor. väčší počet manželských partnerov z iných dedín. V porovnaní s počtom obyvateľov sú vysoké hodnoty v Zbýňove (tu sa prejavili dôsledky hromadného odchádzania na sezónne práce už v medzivojnovom období), Skároši, Kálnici, Párnici, ale v prvom rade v Nacinej Vsi (69 osôb), Veľkých Zalužiciach (54) a Spišských Tomášovciach (49). Naopak, nízke počty prisťahovaných manželských partnerov v najstaršej generácii nachádzame v Divine (17), Babkove (11), Muránskej Lehote (9), Pucove (4), Muránskej Zdychave (4). Prakticky vo všetkých obciach však väčšina exogamných partnerov pochádza zo susedných dedín, takže

možno hovoriť o existencii endogamného okruhu, jeho prípadnom udržiavaní či narušovaní. V Pucove to napr. objasňovali príslovím „zďaleka kradni, zblízka ber“.

Smerom k súčasnosti sa počet prisťahovalcov v jednotlivých obciach aj celej vzorky zvyšuje (1492 vo vekovej skupine C, 1789 v B). Pritom v najmladšej generácii je výsledok významne skreslený tým, že od polovice päťdesiatych rokov prebiehajú pôrody v nemocnici, teda mimo vlastnej dediny. Obyvatelia obcí v širšom okolí majú uvedené rovnaké rodisko, čo znemožňuje zistiť vzájomné sobáše medzi nimi. Časté sú aj prípady, že deti miestnych rodákov sa narodili v mieste pracoviska rodičov. Dlhodobosť pracovnej migrácie (napr. v Zbýňove, Gôtovanoch, Zubrohľave, Breze) dokumentujú prípady, keď medzi súrodencami pozorujeme niekoľko miest narodenia.

Vo vzorke sme sa stretli aj so 451 prípadmi osôb narodených v cudzine (v Maďarsku — 280, v USA — 90, ZSSR — 45, ale aj v Poľsku, Rumunsku, Francúzsku, Juhoslávii, Belgicku, Rakúsku, Kanade, Bulharsku). Okrem kontakto- vých zón slovensko-maďarských (napr. Sikenica, Mochovce, Čunovo, Seňa, Skároš) či slovensko-poľských (Orava, Kysuce) ide predovšetkým o reemigrantov a potomkov miestnych vysťahovalcov. Tak s potomkami Američanov sa stretávame najmä v Poráči, Nacinej Vsi, Petrovcich nad Laborcom, Liskovej; rodáci z Francúzska sú častejší v Kálnici atď.

Rozbor prisťahovalcov podľa pohlavia potvrdzuje prevládajúce virilokálne usídlenie tak v celej vzorke (61,1 % žien, 38,9 % mužov) ako aj v jednotlivých vekových skupinách. Postupne však vzrastá podiel mužských exogamných partnerov (34,7 % v najstaršej generácii, 36,3 % v skupine C, 41,6 % v najmladšej). Signalizuje to presun k uxorilokálnemu usídleniu (v rodine ženy),

ktoré viac zodpovedá potrebám súčasnej rodiny. Táto tendencia sa ešte zväzňuje pri analýze zložených rodín. V starších generáciách tvorili prípady virilokálneho usídlenia 57,9 %, kým v skupine B už prevažuje bývanie s rodinou ženy a virilokalitu nachádzame len v 49,0 % prípadov. Uprednostňovanie spoluzitia rodičov (najmä matky) s dcérou pred vzťahmi svokra-nevesta je logické: „najstarší dnes radšej chodia k dcére bývať, lebo už nie sú odkázaní na tie financie ako kedysi, ale na tú dcéru“ (Sebechleby).

Z výsledkov vyplýva, že ako výrazne uxorilokálne sa javia obce Divina, Dolná Súča, Čunovo, Naháč, Betlanovce, Sebechleby. Naopak, prevaha virilokálneho usídlenia je zjavná napr. v Rajeckej Lesnej, Lietavskej Svinnej, Dubodieli, Jamníku, Zubrohľave, Muráni, Malých Zalužiciach; teda prevažne v lokalitách, kde je badateľný intenzívnejší vplyv tradičnej kultúry. Možno však skonštatovať, že jednoznačne platné pravidlá pre usídlenie po sobáši neexistujú. Hlavnú úlohu zohráva konkrétna bytová situácia a vzťahy medzi členmi a zložkami rodiny.

Prevaha prisťahovaných žien (vo všetkých troch vekových skupinách) sa prejavuje aj v rámci okresov. V najstaršej generácii predstavujú viac ako dve tretiny exogamných partnerov v okresoch Trenčín, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš, Košice. Relatívne nízke zastúpenie žien pozorujeme v okresoch Rimavská Sobota, Spišská Nová Ves, Žilina, Michalovce. V strednej a najmladšej vekovo-generačnej skupine sa s prípadom dvojtretinovej väčšiny nestretávame ani raz. Najnižšie zastúpenie prisťahovaných žien je v Rimavskej Sobotě, Michalovciach a v najmladšej generácii aj v okresoch Spišská Nová Ves a Košice.

Narúšanie endogamných okruhov a zmenu na exogamiu dokumentuje nielen vzrast počtu prisťahovaných partnerov (neraz ide o celé rodiny), ale predovšet-

kým počtu rodísk a ich vzdialenosti od súčasného bydliska. Rozdiely by najlepšie ilustrovala distribúcia sobášneho okruhu, ktorá sleduje vzdialenosti (v km) medzi rodiskami manželov v určitom časovom období.⁵⁶ Takto si možno vytvoríť objektívny obraz o zmenách vo veľkosti sobášneho okruhu v rôznych vekovo-generačných skupinách.

Na rozdiel od minulosti nezohráva dnes lokálny pôvod dôležitejšiu úlohu pri výbere manželského partnera. Jeho funkciu treba však pripísať inému, v tradičnom prostredí skôr okrajovému kritériu, totiž úrovni vzdelania. „Endogamia“ v tomto smere sa prejavuje rovnako v meste⁵⁷ ako na vidieku. Dotazník nám umožnil porovnať 1365 manželských párov rôzneho veku. Len 151 z nich (11,1 % vzorky) malo nerovnakú úroveň vzdelania, pričom častejšie boli prípady, že vzdelanejším z partnerov bola žena.

Zozbieraný materiál priniesol mnoho zaujímavých poznatkov o štruktúre a formách súčasnej vidieckej rodiny. Ako potvrdzujú výsledky M. Sigmundovej, ďalšie informácie vystúpia na povrch pri strojovom spracovaní.⁵⁸

Analýza údajov z 56 obcí zreteľne ukázala, že medzi nimi existujú výrazné rozdiely. Uvedená skutočnosť sa nám javí tým významnejšia, že použité pracovné postupy zdôrazňovali viac spoločné znaky než rozdiely. Z hľadiska skúmanej problematiky sa ako najzaujímavejšie ukazujú obce Babkov, Gôtovany, Jamník, Muránska Lehota, Lietavská Svinná, Petrovce nad Laborcom, Pucov, Ratková, Slanec, Sebechleby, Snežnica, Švošov, Veľké Zalužice, Šalov a Zbýňov.

Získané poznatky ďalej upozornili na aktuálnosť niektorých, doteraz okrajovo či vôbec neskúmaných problémov, ktorým musí etnografia rodiny venovať v budúcnosti zvýšenú pozornosť. Ide napr. o problematiku neúplných a rozptýlených rodín, vplyv zmeneného po-

stavenia ženy na vzťahy medzi manželmi, zmeny v postavení príslušníkov najstaršej generácie (najmä prestarnutých) v rodine a spoločenstve, niektoré aspekty výberu manželského partnera a pod.

Spoločným znakom väčšiny uvedených javov je potreba pomoci predovšetkým zo strany rodiny a spoločenstva. Riešenie je podmienené morálnymi postojmi jednotlivca, ale aj možnosťami nátlaku a kontroly zo strany celého lokálneho spoločenstva. Možnosti ovplyvňovania sú však ohraničené, pretože ich možno aplikovať len na osoby žijúce v obci, aj preto, že neraz chýba podpora spoločnosti. Ilustrovať to možno na príklade neúplných rodín, najmä však prestarnutých osôb:

Platný zákon o rodine požaduje len plnenie vyživovacej povinnosti.⁵⁹ Neraz

je pritom potrebná aj fyzická opatera v starobe či chorobe, ktorú však zákon nevyžaduje. Starostlivosť sa presúva z rodiny na členov spoločenstva či rôzne inštitúcie. V minulosti bola určitým riešením tzv. zmluva o doopatovaní, zrušená v roku 1950. Pritom neraz aj v súčasnosti (najmä v spádových obciach) by mnohí privítali obojstranne výhodné spolužitie so staršími príbuznými, ale aj nepríbuznými osobami. Podľa dedičského práva možno zákonných dedičov (aj to len čiastočne) vylúčiť testamentárne. Takéto riešenie je však pomerne komplikované, preto sa, na škodu vecí, využíva len málo.⁶⁰

Prezentovaný materiál predstavuje zavŕšenie jednej etapy výskumu, predovšetkým však východisko pre ďalšie, hlbšie štúdium vybraných problémov života súčasnej vidieckej rodiny.⁶¹

POZNÁMKY

- 1 Ide o príspevky: SALNER, P.: K postaveniu osôb v dôchodkovom veku v súčasnej vidieckej rodine. Slov. Národop., 31, 1983, s. 524–533; „Bytovky“ v súčasnom vidieckom prostredí (rkp.), predovšetkým však štúdiá: K problematike štruktúry súčasnej vidieckej rodiny (Na základe výskumov vybraných obcí v okrese Žilina). Slov. Národop., 34, 1986, s. 463–475.
- 2 Do vzorky sme nezahrnuli prípady súvislého cigánskeho osídlenia (kolónie, osady), takže vo väčšine lokalít je percento vzorky v skutočnosti o čosi vyššie.
- 3 Manželskú dvojicu alebo súrodencov zaraďujeme vždy do jednej, rovnakej vekovej skupiny.
- 4 Najmä v prípade neúplných rodín rozlišujeme medzi osobami ekonomicky závislými (A), resp. ekonomicky nezávislými (Ā).
- 5 Údaje dotazníkov máme k dispozícii z týchto dedín:
BABKOV, o. Žilina. Výskumník P. Salner; vyplnila H. Bajčiová;
ČUNOVO, o. Bratislava. Výskumník A. Pranda, J. Chlup, vyplnil J. Maász;
LIETAVSKÁ SVINNÁ, o. Žilina. Výskumník P. Salner, vyplnila V. Grečárová;

- LIŠOV, o. Zvolen. Výskumník M. Sigmundová, vyplnila A. Luptáková;
 - MOCHOVCE, o. Levice. Výskumník M. Sigmundová, vyplnil A. Sidó;
 - SEBECHLEBY, o. Zvolen. Výskumník A. Pranda, vyplnila T. Poláková;
 - SIKENICA, o. Levice. Výskumník M. Sigmundová, vyplnila A. Tímarová;
 - SNEŽNICA, o. Čadca. Výskumník A. Pranda, vyplnila E. Ševčíková;
 - ŠALOV, o. Levice. Výskumník M. Sigmundová, vyplnila I. Ottmarová.
- Materiály z Babkova, Čunova, Lietavskej Svinnej, Sebechlebov a Snežnice sú uložené v archíve Národopisného ústavu SAV; dotazníky z Lišova, Mochoviec, Sikenice, Šalova sa nachádzajú v archíve Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV.
- 6 Pozri PRANDA, A.: Národopisný výskum družstevnej dediny (problémy, metódy, ciele). Slov. Národop., 27, 1979, s. 220–221.
 - 7 So súhlasom T. Štibrányiovej som spracoval jej výskumy v obciach Dolná Krupá, Naháč, Nová Dedinka, Lozorno, ako aj výsledky, zhrnuté v rkp. práci ŠTIBRÁNYIOVÁ, T.: Štruktúra rodiny v okrese Spišská Nová Ves (obce Spišské Tomášovce, Teplička, Poráč, Betlanovce, Odorín, Matejovce), Bratislava 1983, ktorá je

- uložená v archíve NÚ SAV; údaje z obce Muránska Zdychava sú vyexcerpované a spracované podľa údajov Domovej knihy, publikovanej in GALLO, J.: Muránska Zdychava. Rimavská Sobota 1983, s. 311–325.
- 8 Ide v prvom rade o príspevky, publikované v časopise Slovenský národopis, 27, 1979, č. 2, s. 207–308; resp. Slovenský národopis, 33, 1985, č. 2–3, s. 304–509.
 - 9 Excerptované podľa Statistický lexikon obcí ČSSR, 1982, II. Podrobnejšie pozri tab. 1.
 - 10 Konfrontácia s údajmi tab. 1 naznačuje, že existuje súvislosť medzi typmi rodiny a pracovnou migráciou. Nemôže byť náhodné, že v oboch prípadoch nachádzame hraničné hodnoty v rovnakých obciach (Muráň, Ratková, resp. Babkov, Divina, Malé Zalužice). Príklady Snežnice (vysoké percento odchádzania a najnižší podiel zložených rodín) a Sebechlebov (najmenšia migrácia a vysoké percento zložených rodín) podporujú uvedenú hypotézu, no varujú pred zjednodušaním vo forme mechanického aplikovania priamej úmernosti.
 - 11 Pozri SOKOLL, T.: Zur Rekonstruktion historischer Gemeinschaftsformen. In: Zeitschrift für Volkskunde, 79, 1983, s. 15–41.
 - 12 PODOBA, J.: Pretrvávanie tradičných prvkov v súčasnom spôsobe bývania v obci Veľké Zalužice. Slov. Národop., 33, 1985, s. 381.
 - 13 S použitými termínmi sme sa stretli počas výskumov v niektorých obciach okresov Košice a Rimavská Sobota. Dvojdom chápu ako dve úplné bytové jednotky pod spoločnou strechou, no so samostatnými vchodmi. Dvojbyt tvoria dve úplné samostatné jednotky (obyčajne na dvoch podlažiach) so spoločným vchodom a vstupnými priestormi. Napokon poschodový dom predstavuje len jednu bytovú jednotku; izby na poschodí síce umožňujú určitú mieru súkromia, spoločné „pracovné“ priestory (najmä kuchyňa) sú predpokladom existencie zloženej rodiny.
 - 14 Pozri PFEIL, E.: Familie im Gefüge der Grossstadt. Hamburg 1965, s. 49 an.
 - 15 RENDLOVÁ, E.: Rodina v kontextu spôsobu života starých ľudí. Zborník referátov Žena a rodina našej súčasnosti. Bratislava 1984, s. 164.
 - 16 Podrobnejšie NEUMANNOVÁ, E.: Pracovná aktivita starého človeka na dedine a jeho postoje k súčasnosti očami psychológa. Slov. Národop., 27, 1979, s. 273–279; SALNER, P.: Medzigeneračné vzťahy v súčasnej rodine. In: Družstevná dedina Sebechleby (v tlači).
 - 17 PODOBA, J.: Miesto letných kuchýň v tradičnom a súčasnom spôsobe bývania. Národop. Informácie, 1984, č. 2, s. 65–69.
 - 18 PODOBA, J., c. d. v pozn. 12, s. 379 an.
 - 19 Aj materiál z iných obcí ukazuje, že konkrétne riešenie významne ovplyvňujú medzigeneračné vzťahy v čase budovania domu. Ak si mladí ľudia ešte nezaložili rodinu, čestnejšiu časť zaujímajú rodičia. V prípade, že obe generácie sú už ekonomicky samostatné, prípadne čestnejšia časť domu deťom. Nepriamo to dokumentujú aj Domové knihy, kde aj pri spoložití dvoch ekonomicky nezávislých skupín je ako prvá uvedená obyčajne mladšia.
 - 20 Podriadené postavenie starších ľudí nie je vždy dobrovoľné, ale môže byť vynútené rôznymi formami nátlaku. Podrobnejšie k tejto problematike ŠVECOVÁ, S.: Ekonomické postavenie ženy v tradičnom roľníckom prostredí. Národop. Informácie, 1985, č. 1, s. 79–80.
 - 21 RENDLOVÁ, E.: c. d., s. 165.
 - 22 Podrobnejšie SALNER, P., c. d., v pozn. 1, s. 526 an.
 - 23 RENDLOVÁ, E.: c. d., s. 163–164.
 - 24 SALNER, P.: Štruktúra súčasnej rodiny v Sebechleboch. Slov. Národop., 27, 1979, s. 269.
 - 25 Pozri ŠTIBRÁNYIOVÁ, T.: Neúplné rodiny ako predmet etnografického štúdia. Slov. Národop., 31, 1983, s. 552–566.
 - 26 Podrobnejší obraz dávajú príspevky prednesené na seminári „Morálka v tradičnom ľudovom prostredí“ (Senec 1982) a publikované v Slov. Národop., 31, 1983, s. 78–111, resp. Národop. Informácie, 1984, č. 3, s. 59–138.
 - 27 Naše zistenia potvrdzuje aj mapa X/41, VEREŠÍK, J.: Veková skupina 60-ročných a starších r. 1970. In: Atlas SSR, Bratislava 1980, s. 146. Zo sledovaných okresov najvyšší podiel starších osôb nachádzame v o. Levice, Rimavská Sobota, Rožňava, Michalovce, najmenší zas v o. Čadca, Žilina, Košice, Spišská Nová Ves. S výnimkou Michaloviec sú výsledky zhodné.
 - 28 Uvedený jav nevieme vyjadriť číselne. Pracovníci MNV vo viacerých obciach sa však zhodli, že tehotenstvo je neraz predpokladom uzavretia manželstva, alebo aspoň urýchlenia plánovaného termínu sobáša.
 - 29 LANGER, J.: Sociální aspekty geneze fo-

- rem venkovského obydľí dĕlnických a řemeslnických rodin. Zbor. Slov. Nár. Múz., Etnografia 26, 1985, s. 145.
- 30 Pri splynutí oboch funkcií informátori často uvádzali prednostne krstných rodičov: ich postavenie v príbuzenskej štruktúre (súrodenci rodičov a pod.) pridávali len na vysvetlenie a považovali ho za sekundárne. Starostlivosť o deti sa pomerne často (14 prípadov) spája s ich adopciou.
- 31 BOTÍK, J.: SúčasnÉ formy obydľia v dedinskom prostredí. Slov. Náródop., 30, 1982, s. 458.
- 32 PRANDA, A.: Výskum spôsobu života a kultúry družstevnej dediny Sebechleby. Slov. Náródop., 32, 1984, s. 243.
- 33 DANGLOVÁ, O.: Tradičné prvky v súčasnej kultúre bývania. Slov. Náródop., 33, 1985, s. 392.
- 34 VALENTOVÁ, V.: SúčasnÉ hodnotové orientácie vidieckeho obyvateľstva vo vzťahu k tvorbe interiéru. Slov. Náródop., 33, 1985, s. 418.
- 35 Tamtiež, s. 421.
- 36 DANGLOVÁ, O.: c. d., s. 400.
- 37 VALENTOVÁ, V.: c. d., s. 418.
- 38 PODOBA, J., c. d. v pozn. 12, s. 383.
- 39 Podrobnejšie SALNER, P., K problematike štruktúry súčasnej vidieckej rodiny, c. d.
- 40 BOTÍK, J.: c. d., s. 458.
- 41 Na začiatku výskumu sme si neuvedomili význam problematiky a rodiny v bytovkách sme osobitne nevyznačovali. Údaje z viacerých obcí preto chýbajú.
- 42 DRÁBIKOVÁ, E.: Odras poľnohospodárskej ekonomiky v zmenách ľudovej kultúry družstevnej dediny. Slov. Náródop., 27, 1979, s. 238.
- 43 Tamtiež, s. 238.
- 44 Ako sme už spomenuli, iným prechodným riešením (napr. v Zubrohlave, Muráni, Breze, Slanci, Bohdanovciach) je podnájom.
- 45 Majitelia bytoviek (MNV, škola, JRD, ŠM, OPBH, OÚNZ, Pohraničná stráž, Lesný závod, ČSD) majú záujem získať a udržať najmä kvalifikovaných a vzdelaných odborníkov. Preto tu nachádzame napr. lekárske a zdravotnícky personál, učiteľov, dôstojníkov a príslušníkov ČSLA a VB, poľnohospodárskych, lesníckych či technických inžinierov atď. Úroveň vzdelania a kvalifikácie obyvatelia bytoviek v priemere vysoko prevyšujú ostatných obyvateľov jednotlivých obcí.
- 46 Podrobnejšie SALNER, P.: „Bytovky“, c. d. (rkp.).
- 47 Pozri VALENTOVÁ, V.: c. d., s. 421–422.
- 48 PRANDA, A.: Jedinečné, zvláštne a všeobecné v ľudovej kultúre na Kysuciach. Slov. Náródop., 24, 1976, s. 551.
- 49 SALNER, P.: Medzigeneračné vzťahy v súčasnej rodine, c. d. v pozn. 16.
- 50 WYNNYCZUK, V.: Československá rodina ve svetle nejnovějšího demografického vývoje. In: Žena a rodina našej súčasnosti. Bratislava 1984, s. 67–68. Svoju tézu ilustruje faktom, že v roku 1983 v 84,3% rodín žilo 1–2 závislé deti, v 12,6% tri a len v 3,1% prípadov to bolo štyri alebo viac detí.
- 51 ALAN, J.: Společnost, vzdělání, jedinec. Praha 1974, s. 63.
- 52 KON, I. S.: Problémy medzigeneračnej transmisie kultúry v období vedeckotechnickej revolúcie. Slov. Náródop., 24, 1976, s. 505.
- 53 Pozri SALNER, P.: K postaveniu osôb v dôchodkovom veku, c. d., s. 524–533.
- 54 K problematike endogamie na slovenskom vidieku pozri napr. FERÁK, V. — KROUPOVÁ, Z. — SALNER, P.: Sekulárny vývoj endogamie a inbrídingu v obciach Bystrickej doliny (Kysuce). Správy a informácie KM, 4, 1980, s. 102–104; FERÁK, V. — LICHARDOVÁ, Z.: Endogamia v slovenských obciach a jej biologické dôsledky. Slov. Náródop., 16, 1968, s. 240–251; PRANDA, A.: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej slovenskej dedine. Slov. Náródop., 26, 1978, s. 235 an; PRANDA, A.: Jedinečné, zvláštne a všeobecné, c. d., s. 550–551; ŠVECOVÁ, S.: Príbuzenské vzťahy v Čičmanoch a postavenie ženy v rodine. Slov. Náródop., 15, 1967, s. 321–374; SALNER, P.: Kritériá výberu manželského partnera na Kysuciach. Náródop. Aktuality, 15, 1978, s. 5–7; VALŠÍK, J. A. — BOJNOVÁ, V.: Ludské izoláty, priezviská a endogamia. Slov. Náródop., 16, 1968, s. 252–253.
- 55 Príklad uxoriokálnosti ako prevládajúceho riešenia v tradičnom prostredí uvádza FEGLOVÁ, V.: Funkcie tradičných prvkov v súčasnom obradovom systéme Sebechlebov. Slov. Náródop., 27, 1979, s. 289; potvrdzujú to aj údaje Dotazníka.
- 56 FERÁK, V. — KROUPOVÁ, Z. — SALNER, P., c. d., s. 104.
- 57 Pozri FEGLOVÁ, V. — SALNER, P.: Sviatočné príležitosti v súčasnom mestskom prostredí. Slov. Náródop., 33, 1985, s. 99; FEGLOVÁ, V. — SALNER, P.: Poznanky z výskumu slovenského mesta. In: Malé město. Brno 1986, v tlači. Podobnú

- situáciu v Maďarsku potvrdzuje SARKANYI, M.: Semja v sovremennom vengerskom občestve. Rkp. štúdie.
- 58 SIGMUNDOVÁ, M.: Štruktúra súčasnej mladej rodiny. Rkp. Škoda, že autorka vyhodnotila len časť dotazníkovej vzorky, pričom použila iné kritériá vekovo-generačného triedenia (mladé manželstvá do 30 rokov). Preto sme nemohli jej záverom venovať primeranú pozornosť, výsledky však rozhodne potvrdili opodstatnenosť strojovej analýzy.
- 59 Podľa uvedeného Zákona o rodine „1. Deti, ktoré sú schopné sami sa živiť, sú povinné zabezpečiť svojim rodičom slušnú výživu, ak to potrebujú. 2. Každé dieťa
- plní túto vyživovaciu povinnosť takým dielom, aký zodpovedá pomeru jeho schopností a možností k schopnostiam a možnostiam ostatných detí“.
- 60 Za pomoc pri objasnení právnych aspektov problematiky ďakujem pracovníkovi Ústavu štátu a práva SAV, JUDr. P. Mozolíkovi, CSc.
- 61 Ďakujem P. Durišovi, A. Prandovi, K. Rusnákovej, M. Sigmundovej, T. Štibrányiovej a ďalším nemenovaným za poskytnutú inšpiráciu, materiál a kritické pripomienky.
- * V jednotlivých okresoch sme mali údaje z týchto obcí:

Okres	Obce
Bratislava	Čunovo, Lozorno, Nová Dedinka
Trnava	Dolná Krupá, Naháč
Nitra	Veľké Zálužie
Levice	Mochovce, Sikenica, Šalov
Trenčín	Dolná Súča, Drietoma, Dubodiel, Kálnica, Mníchova Lehota
Žilina	Babkov, Lietavská Svinná, Rajecká Lesná, Zbýňov, Divina, Varín
Čadca	Čierne, Snežnica
Dolný Kubín	Breza, Párnica, Pucov, Zubrohlava
Liptovský Mikuláš	Gôtovany, Hubová, Jamník, Lisková, Švošov
Zvolen	Lišov, Sebechleby
Rimavská Sobota	Lehota nad Rimavicou, Ratková, Rimavská Baňa, Rimavské Zalužany, Veľké Teriakovce
Spiš. Nová Ves	Betlanovce, Matejovce, Odorín, Poráč, Spišské Tomášovce, Teplica
Košice	Bohdanovce, Rozhanovce, Seňa, Skároš, Slanec
Rožňava	Muráň, Muránska Lehota, Muránska Zdychava
Michalovce	Malé Zalužice, Nacina Ves, Petrovce nad Laborcom, Veľké Zalužice

СТРУКТУРА И ВИДЫ ДЕРЕВЕНСКОЙ СЕМЬИ В СЛОВАКИИ

Резюме

Автор в данной работе подводит сведения, полученные им из исследований структуры и видов современной деревенской семьи в течение 1982—1985 годов.

Методику исследования можно коротко описать как комбинацию модельных подходов и количественного анализа. Исходя из данных, происходящих из местных национальных комитетов, были составлены модельные схемы большего количества семей в данной деревне. Каждое лицо или брачная пара были включены в одну из

определенных четырех групп, составленных по принадлежности к возрасту и поколению. Взаимной комбинацией можно потом выводить одну из 14 основных видов семьи.

Анализируемый образец состоит из 12 479 семей из 56 сел, которые находятся в 15 районах всей Словакии. Количественные данные пополняют сведения информаторов и опубликованные материалы из коллективных исследований в с. Себехлебы и Вельке Залужице.

Анализ типов семьи показал, что в каждой деревне преобладают простые виды. Несмотря на то, нельзя небрежно относиться к анализу сложных семей, которые представляют, в общем, 20—35 % образца, но напр. в селе Бабков, Мале Залужице, Себехлебы и Розхановце более чем 40 %. Одновременно, было установлено, что распределение селения не всегда связано с прекращением разнообразного сотрудничества между отдельными составными частями семьи, в результате чего образуются так называемые рассеянные семьи. Их нельзя точно квантифицировать, но они явно существуют в многих селах. Сотрудничество проявляется, прежде всего, в семейном хозяйстве, разделении труда в домашнем хозяйстве, в заботе о детях и в их воспитании; наоборот, в качестве знака разделения приводят информаторы хоть самостоятельную кухню и спальню.

Анализ сложных рассеянных семей показывает, что бесконфликтные отношения преобладают при совместной жизни пенсионеров и молодой семьи (до 40 лет). Характерно приоритетное положение молодых, которое проявляется в жилище (они живут в более честной части дома), в хозяйстве и разделении труда. Наоборот, при совместной жизни и сотрудничестве двух экономически активных поколений не ограничены взаимные иерархические отношения и часто появляются конфликты.

В течение исследования оказалось необходимым уделять повышенное внимание неполным семьям, т. е. тем, в которых постоянно отсутствует по разным причинам один из супругов или же целая возрастная группа. Доля указанных семей в образце представляет 34,3 %, но в определенных селах (Липов, Ямник, Муранска Лехота) составляет простое большинство. Они часто появляются, прежде всего, в районах Левнице и Зволен, наоборот, менее часто их находим в окрестности больших городов (Братислава, Кошице).

Анализ видов семьи показывает яркое преобладание семей, составленных из двух поколений. Часто наблюдалось наличие супружеской пары в пенсионном возрасте, которая представляет почти одну пятую образца, но в многих деревнях превышает

границу 30 %. Интересно отметить наличие семей, состоящих из четырех поколений (1,1 %), которые чаще появляются в двух средах, в относительно изолированных традиционных деревнях, или же в местоположениях в окрестности города, где мы имеем, вероятно, дело с следствиями современного строительства. В доме с одним номером живут несколько индивидуальных или же сложных семей.

Из вышеуказанного следует, что для лучшего познания семейной структуры необходимо познать более подробно дом и жилище. Кроме преобладающей постройки особняков, в многих селах находятся жилые дома, в которых живут, прежде всего, квалифицированные и образованные специалисты, переселившиеся сюда.

Анализ мест рождения супружеской пары свидетельствует о систематичном повышении числа экзогамных браков. Одновременно, доходит к изменению вирилокального поселения на уксорилокальное, которое лучше подходит условиям жизни современной семьи. По сравнению с прошлым, однако, наблюдается заметное повышение значения образования, так что можно говорить об «эндогамии образования» — 88,9 % супругов имело сходное образование.

Собранный материал показал, что между отдельными местоположениями существуют выразительные различия. Этот факт имеет большое значение потому, что выбранные методы работы подчеркивали скорее совместные, чем разные знаки.

Одновременно, выявилась необходимость более подробного изучения некоторых проблем, которым доньше уделялось с этнографического аспекта лишь недостаточное или же совсем никакое внимание. Мы имеем в виду напр. неполные или рассеянные семьи, положение старшего поколения в семье или деревне, перемены в положении женщины и их влияние на отношения между супругами, и т. д. Общим знаменателем большинства из них является влияние моральных ценностей в процессе их решения. Автор полагает, что указанная проблематика представляет собой наиболее перспективную область этнографического исследования в ближайшее время.

DIE STRUKTUR UND DIE FORMEN DER DERZEITIGEN LÄNDLICHEN FAMILIE IN DER SLOWAKEI

Zusammenfassung

Im Beitrag faßt der Autor die Erkenntnisse zusammen, die er bei der Erforschung der Struktur und der Formen der ländlichen Familie in den Jahren 1982—1985 sammelte.

Seine Forschungsmethode kann man kurz als eine Kombination von Modelleinstellungen und der quantitativen Analyse beschreiben. Auf Grund von Angaben der örtlichen Nationalausschüsse wurden Modellschemas einer größeren Anzahl von Familien in der betreffenden Gemeinde ausgearbeitet. Jeder Einzelmensch und jedes Ehepaar wurde in eine von vier ausgewählten Altersgruppen oder Generationen eingereiht. Mittels einer gegenseitigen Kombination läßt sich dann eine der 14 Grundformen der Familie ableiten.

Der analysierte Komplex besteht aus 12.479 Familien aus 56 Gemeinden, die in 15 Kreisen der Slowakei liegen. Die quantitativen Angaben werden durch Berichte von Informatoren und publizierte Materialien aus den kollektiven Forschungen in den Gemeinden Sebechleby und Veľké Zalužice ergänzt.

Die Analyse der Familientypen hat gezeigt, daß in jeder Gemeinde die einfachen Formen der Familie überwiegen. Trotzdem kann man die Analyse der zusammengesetzten Familien nicht vernachlässigen, die gewöhnlich 20—35 % des untersuchten Komplexes repräsentieren, aber z. B. in den Gemeinden Babkov, Malé Zalužice, Sebechleby und Rozhanovce mehr als 40 % bilden. Außerdem zeigte es sich, daß die Tatsache des getrennten Wohnsitzes nicht immer auch mit einer Unterbrechung jeglicher Kooperation zwischen den einzelnen Familienteilen verbunden ist. So entstehen sog. verstreute Familien. Man kann diese Familien nicht genau quantifizieren, doch ist ihre Existenz in mehreren Gemeinden augensichtlich. Die Zusammenarbeit der Teile der Familie äußert sich besonders in der Familienökonomik, ebenso auch bei der Arbeitsteilung im Haushalt, bei der Fürsorge und Erziehung der Kinder. Als Merkmal eines separaten Wohnsitzes führen die

Informatoren wenigstens den Besitz einer separaten Küche und eines separaten Schlafzimmers an.

Die Analyse der zusammengesetzten und verstreuten Familie zeigt, daß beim Zusammenleben von Rentnern mit einer jungen Familie (bis zu einem Alter von 40 Jahren) überwiegend konfliktlose Beziehungen bestehen. Charakteristisch ist in solchen Fällen die Vorrangstellung der Jungen, was sich auch im Wohnen äußert: die Jungen bewohnen den honorableren Teil des Hauses; ebenso auch im Wirtschaften und in der Arbeitsteilung. Im Gegensatz dazu sind beim Zusammenleben und bei der Kooperation zweier ökonomisch aktiver Generationen die gegenseitigen hierarchischen Beziehungen nicht genug ausgeprägt und deshalb kommt es bei einem solchen Zusammenwohnen häufig zu Konflikten.

Im Laufe der Erforschung erwies es sich als notwendig, den sog. unvollständigen Familien erhöhte Aufmerksamkeit zu widmen, d. h. solchen Familien, in denen aus verschiedenen Gründen einer der Ehegatten oder eine ganze Altersgruppe fehlt. Der Anteil solcher unvollständiger Familien im untersuchten Komplex beträgt 34,3 %, doch in manchen Gemeinden (Lišov, Jamník, Muránska Lehota) macht er über die Hälfte aller Familien aus. Frequent sind sie besonders in den Kreisen Levice und Zvolen, weniger häufig in der Umgebung großer Städte, wie Bratislava und Košice.

Die Analyse der Familienformen erbrachte ein markantes Übergewicht der Familie zweier Generationen. Häufig sind auch die Familien der Ehegatten im Rentenalter, die fast ein Fünftel des Musters ausmachen, ja in mehreren Gemeinden überschreitet ihre Anzahl die Grenze von 30 %. Interessant sind auch die Familien vierer Generation (1,1 %), die überdurchschnittlich oft in zwei Umwelten vorkommen: in relativ isolierten traditionellen Gemeinden und in stadtnahen Lokalitäten, wo es sich wahrscheinlich um eine Folge

des modernen Wohnungsbaus handelt. Hier wohnen unter einer Hausnummer mehrere individuelle oder mehrere individuelle und zusammengesetzte Familien.

Aus dem Gesagten geht hervor, daß es für eine tiefere Kenntnis der Familienstruktur unerlässlich ist, das Haus und die Art des Wohnens eingehender zu kennen. Neben der überwiegenden Villenverbauung kommen in vielen Gemeinden häufig auch moderne Wohnblocks vor, in denen hauptsächlich Angehörige der Intelligenz und qualifizierte Facharbeiter wohnen, die hier zugewandert sind.

Die Untersuchung der Geburtsorte der Ehepartner ergab ein systematisches Anwachsen der exogamen Heiraten. Zugleich verändert sich die bisherige virilokale Ansiedlung in eine uxoriokale, die den Lebensbedingungen der gegenwärtigen Familie besser entspricht. Verglichen mit der Vergangenheit ist jedoch die Bedeutung der Bildung markant gestiegen, so daß man von einer „Endogamie der Bildung“ sprechen kann — 88,9 % der Ehegatten hatten die gleiche Schulbildung.

Das gesammelte Material hat gezeigt, daß in bezug auf die Struktur und die Formen der ländlichen Familie zwischen den einzelnen Lokalitäten große Unterschiede bestehen. Dies ist von großer Bedeutung besonders deshalb, weil die bei der Forschung angewendeten Methoden eher die gemeinsamen als die unterschiedlichen Merkmale betonten.

Gleichzeitig erwies es sich als erforderlich, manche ethnographische Probleme, die bisher nur wenig oder überhaupt noch nicht untersucht wurden, gründlicher zu studieren. Es handelt sich z. B. um die unvollständigen und verstreuten Familien, um die Position der ältesten Generation in der Familie und in der Gemeinde, um die Veränderungen in der Stellung der Frau und deren Einfluß auf die Beziehungen zwischen den Ehegatten u. ä. Gemeinsamer Nenner der meisten dieser Fragen ist der Einfluß moralischer Werte bei ihrer Lösung. Der Autor vertritt die Meinung, daß gerade diese Problematik das aussichtsreichste Feld der ethnographischen Forschung in der nächsten Zukunft darstellt.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 34, 1986, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevićová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevićová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
ľová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — UED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1986.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 34, 1986 № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 34, 1986, Nr. 4. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 34, 1986, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 34, 1986, No. 4

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49616